

Technická univerzita v Liberci
Pedagogická fakulta

Studijní obor: Souběžné doplňkové pedagogické studium

PROBLÉMOVÝ ŽÁK V DNEŠNÍ DOBĚ

Problem pupil nowadays
Der problematische Schüler in heutiger Zeit

05 – FP – KPP – 007

Ing. RADKA ADÁMKOVÁ

Vedoucí práce: PhDr. Jitka Josífková, Katedra pedagogiky a psychologie

Počet stran: 58

Počet příloh: 2

Datum odevzdání: 19.12.2007

Byla jsem seznámena s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do její skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

Datum:

Podpis:

ANOTACE

Tato bakalářská práce se zabývá teoretickými východisky a pedagogickým výzkumem problémového žáka na soukromé střední škole Maja se sídlem v Mladé Boleslavi.

První část bakalářské práce se snaží postihnout rozsah problémového žáka a příčiny vzniku tohoto stavu. Je zde i zmínka o závislosti a autoritě školy. V druhé části práce je aplikován pedagogický výzkum, který je zaměřen jak na učitele, tak na žáky.

Výzkum byl prováděn formou osobního dotazování. Cílem bylo zjistit jak učitelé a žáci na dané škole vnímají problémového žáka. V závěru jsou shrnuty a zobecněny výsledky prováděného výzkumu.

SUMMARY

This work occupies with teoretical ways and pedagogical research of a troubled pupil at a private school Maja, placed in Mladá Boleslav.

The first part of this work is trying to provide a range of troubled pupil and the causes of the beginning of this problem. There is a mention of dependence and authority of that school in this work. The pedagogical research is applied in the second part of this work, which is focused on teachers and pupils.

The research was practised with a personal questionery. The main aim of this work is to find out, how teachers and pupils perceive a troubled pupil at their school. In the end of this work, there are generalized results of this research.

ZUSAMMENFASSUNG

Diese Arbeit beschäftigt sich mit theoretischen Ausgangspunkten und mit der pädagogischen Forschung des problematischen Schülers an der Privaten Mittelschule Maja, in Mladá Boleslav.

Der erste Teil der Arbeit bemüht sich, den Umfang des problematischen Schülers und die Ursachen dieses Zustandes zu erfassen. Es ist hier auch die Abhängigkeit und die Autorität der Schule erwähnt. In der zweiten Teil dieser Arbeit ist die pädagogische Forschung apliziert, die auf die Lehrer, als auch auf die Schüler gezielt ist.

Die Forschung wurde mit der persönlichen Umfrage durchgeführt. Das Ziel war, festzustellen, wie die Lehrer und auch die Schüler an gegebener Schule den problematischen Schüler wahrnehmen. Zum Schluss sind die Forschungsergebnisse zusammenfast und verallgemeint.

KLÍČOVÁ SLOVA

Autorita

Problémové chování

Problémový žák

Puberta

Šikana

Závislost

Authority

Problem behaviour

Problem pupil

Puberty

Chicane

Dependence

Die Autorität

Das problematische Benehmen

Der problematische Schüler

Die Pubertät

Die Schikane

Die Abhängigkeit

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK A SYMBOLŮ

Apod. = a podobně

Atd. = a tak dále

Např. = například

S.r.o. = společnost s ručením omezeným

Tab. = tabulka

Tzn. = to znamená

V. = viz

OBSAH

1. Úvod	10
2. Teoretická východiska problémového žáka	11
2.1. Problémy v oblasti školní práce a vztahu k povinnostem	11
2.1.1. Příčina školního neprospěchu je nerovnoměrné nadání	12
2.1.2. Příčinou školního neprospěchu jsou jiné okolnosti	14
2.2. Problémy v oblasti chování	20
2.2.1 Hyperaktivita	21
2.2.2 Šikana	23
2.2.3 Vliv puberty na chování	25
2.2.4 Problémy ve vztazích mezi vrstevníky	26
2.3. Problémy v sebehodnocení a citovém prožívání	27
2.3.1. Negativní vliv rodiny	27
2.3.2. Problémy sebepojetí a emoční poruchy	29
2.4. Závislost	32
2.4.1. Závislost na drogách	32
2.4.2. Závislost na hře	33
2.5. Autorita školy	34
2.5.1. Respekt k autoritě	35
2.5.2. Sociální kompetence	36

2.5.3. Asertivita	37
3. Výzkum	38
3.1. Cíle výzkumu	38
3.2. Výzkumné problémy	38
4. Charakteristika výzkumu	39
5. Vyhodnocení a interpretace výsledků	42
5.1. Dotazník pro studenty	42
5.1.1. Problémový žák z pohledu studentů	42
5.1.2. Autorita učitelů	47
5.1.3. Charakteristika respondentů	51
5.2. Dotazník pro učitele	55
5.2.1. Problémový žák z pohledu učitelů	55
5.2.2. Autorita učitelů	62
5.2.3. Charakteristika respondentů	65
6. Závěr	68
Seznam literatury	69
Seznam tabulek	70
Seznam grafů	70
Seznam příloh	72

1. ÚVOD

Bakalářská práce s názvem „Problémový žák v dnešní době“ je zaměřena na nevhodné chování žáků při vyučování a zabývá se činiteli, které mohou mít vliv na takovéto chování.

Záměrem této práce bylo provedení pedagogického výzkumu na soukromé střední škole Maja v Mladé Boleslavi. Tato soukromá škola byla vybrána z důvodu mé blízké spolupráce . Na této škole působím jako učitelka ekonomických předmětů. Cílem bylo zjištění a porovnání názorů na problémového žáka z pohledu učitelů a žáků.

Úvodní část práce je zaměřena na teoretická východiska problémového žáka a různé oblasti příčin, z kterých vychází již zmiňovaný žák. Praktická část se soustředí na zjištění konkrétních názorů týkající se definování a určení příčin problémového žáka a autority učitele. V závěru práce jsou porovnány zjištěné poznatky ze strany učitelů studentů.

Byla snaha, aby vyhodnocení dotazníku bylo přehledné, srozumitelné a aby zjištěné výsledky byly nápomocny v dalším zkoumání této problematiky.

2. TEORETICKÁ VÝCHODISKA PROBLÉMOVÉHO ŽÁKA

Projevy problémového žáka se liší od aktuálně přijímané normy a často bývají v rozporu s běžnými požadavky nebo očekáváním. Jedná se o odlišnosti v oblasti chování, emočních reakcích, rozdíly v uvažování či jeho zevnějšku. Charakteristické znaky problémového jedince jsou ovlivněny i subjektivně, a to danou osobností učitele. V jeho názorech a postojích se odráží vlastní zkušenosti, temperament, věk, zdravotní stav apod. Citlivost učitele je vázána na určité typy chování, které mu vadí, dráždí jej a vyčerpávají.

Pedagogický problém můžeme rozdělit do 3 základních kategorií.

- 1) Problémy v oblasti školní práce a vztahu k povinnostem – výsledky dítěte jsou horší než bychom mohli očekávat. Žák odmítne další vzdělání a nepracuje.
- 2) Problémy v oblasti chování – žák nerespektuje základní pravidla. Tato kategorie je nejproblematictější v době dospívání.
- 3) Problémy v sebehodnocení a citovém prožívání – žák se často nijak nápadněji neodlišuje svými projevy. Jeho projevy se mohou zdát mnohým učitelům nepřiměřené situaci. Příkladem jsou děti nápadně úzkostné nebo týrané. [5]

Každý jedinec je posuzován ve vztahu ke skupině jejíž je součástí. Normální projevy jsou takové, které jsou v dané skupině četné a obvyklé. Výjimky bývají hodnoceny jako problematické. Jakýkoliv projev je posuzován ve vztahu k průměru dané skupiny.

2.1. Problémy v oblasti školní práce a vztahu k povinnostem

Škola je institucí, v níž si jedinec potvrzuje své kvality prostřednictvím výkonu,

který je hodnocen. Žák zde získá určité ocenění svých schopností, které ovlivňuje jeho sebepojetí. To znamená jak žák vnímá sám sebe včetně postojů, pocitů a znalosti vlastních rysů, jako jsou schopnosti, dovednosti, vzhled a společenská přijatelnost pro ostatní. Každé dítě má potřebu dosáhnout úspěchu a z toho pak vyplývá jeho sebevědomí.

Školu navštěvují i děti, které nejsou schopné pracovat na potřebné úrovni, protože k tomu nemají dostatečné schopnosti a návyky nebo nejsou dostatečně motivovány. Neúspěch žáka ve škole může mít pro něj různý význam. Buď mu vadí, trápí se jím a snižuje mu jeho sebehodnocení. Nebo mu nevadí, protože uznává jiné hodnoty a nebo je úspěšný v jiné oblasti, kde získává dostatečné sebevědomí.

Působení učitele na žáky se uskutečňuje při vyučování. Vyučování je proces, v němž žáci sledují učitelův výklad, pracují s učebnicemi a pomůckami, řeší úlohy a problémy, cvičí se v intelektových a pohybových operacích apod. Učitelé žákům sdělují poznatky, seznamují je se způsoby myšlení příslušného oboru, kontrolují žáky a výsledky jejich učení, opravují jejich chyby, chválí a povzbuzují žáky, napomínají je a trestají apod.

2.1.1. Příčina školního neprospěchu je nerovnoměrné nadání

Intelligence se skládá z celé řady dílčích funkcí, které se velmi často nemusí rozvíjet stejně rychle a stejně dobře. Prospěch v jednotlivých předmětech je vázán na vývojové úrovně jednotlivých dílčích složek. Např. paměť, představivost, prostorová orientace, slovní pohotovost, logické uvažování atd. Pokud je některá z těchto složek nadprůměrně vyspělá, předpokládá se, že dítě bude mít v některých předmětech prospěch výborný a v ostatních předmětech průměrný a naopak. Jestliže je vývoj některé složky opožděn, žák bude mít prospěch

v některých předmětech průměrný a v jiných předmětech výrazně nedostatečný. Dítě, jehož školní prospěch je nižší, než bychom předpokládali vzhledem k jeho věku, k úrovni jeho inteligence a k vzdělávacím vlivům prostředí, může trpět poruchou učení. Špatný prospěch nemusí ještě znamenat poruchu učení dítěte, může být způsoben například nízkou motivací nebo nízkou úrovní studijních dovedností, poruchami chování atd.

Poruchy učení bývají často odrazem obtíží spojených s osvojováním a zpracováním informací. Obvykle se jedná o obtíže v následujících oblastech:

- paměť
- schopnost třídit a pořádat získané poznatky
- schopnost udržovat pozornost a soustředit se
- schopnost vybavovat si osvojené informace
- schopnost chápat jevy a události ve správném pořadí
- schopnost získávat a pořádat informace za účelem jejich zapamatování.

Příčiny specifických poruch učení mohou být velmi různé.

- genetická predispozice
- prenatální faktory – onemocnění matky v těhotenství zarděnkami, její špatná životospráva v těhotenství
- porodní komplikace – nedostatečný přísun kyslíku dítěti
- postnatální faktory – poranění hlavy

Specifické poruchy učení jsou členěny podle jednotlivých školních dovedností.

- Vývojová porucha čtení (dyslexie) – je podmíněna nedostatkem nebo poruchou některých primárních schopností. Úroveň čtení dyslektického dítěte je mnohem nižší než úroveň jeho rozumových schopností.
- Specifická porucha pravopisu (dysortografie) – se často vyskytuje ve spojení s vývojovou dyslexií. Dysortografie se projevuje neschopností psát slova bez hrubého zkomolení, s častými přesmyky a záměnami písmen.

- Specifická porucha psaní (dysgrafie) – bývá spojena s dysortografií a lze ji velmi těžko odlišit. Jedinec má problémy v senzomotorické koordinaci a často i ve zrakovém vnímání a paměti. Dítě nedovede dobře napodobovat tvary písmen, nepamatuje si je zaměňuje je.
- Specifická porucha kreslení (dyspinxie) – děti jsou neobratné a mají narušený vývoj grafomotorických dovedností. Jedinci zacházejí s tužkou velmi neobratně a nedovedou svou představu určitého objektu a děje znázornit kresbou a nedovedou obkreslit tvar na předloze.
- Specifická porucha počítání (dyskalkulie) – člení se do 3 základních kategorií:
 - základem poruchy je neschopnost číst a psát čísla a početní symboly;
 - základem je porucha v chápání časových a prostorových vztahů;
 - základem poruchy je neschopnost provádět početní operace. [6]

Dětem, které trpí jakoukoliv variantou specifické poruchy učení, hrozí určité riziko, že jejich potíže budou nesprávně interpretovány a jejich dílčí neúspěch bude přičítán nedostatečné motivaci nebo snížené inteligenci. Tyto děti mají častěji ke škole nechuť nebo přímo odpor. Kompenzace neúspěšnosti může mít charakter úniku až k poruchám chování, záškoláctví, podvodům a agresivitě. Co nejdříve je nutno přistoupit k nápravě, abychom zabránili zbytečné traumatizaci dítěte. Dítě začne navštěvovat Pedagogicko-psychologickou poradnu.

2.1.2. Příčinou školního neprospěchu jsou jiné okolnosti

Motivace

J. Čáp definuje motivaci: „Motivace znamená souhrn hybných činitelů v činnostech, v učení a v osobnosti. Motivace zahrnuje jednak vnější pobídky a cíle, jednak vnitřní motivy.“¹

Nedostatek motivace se projevuje nudou, otálením, leností, lajdáctvím a nezájmem.

¹ ČÁP, J. *Psychologie pro učitele*. 2.vyd. Praha: SPN, 1980. ISBN 14-255-83. Str. 66.

Faktory, které ovlivňují motivaci dítěte:

- povaha daného úkolu – zda jde o činnost, kterou si dítě samo zvolilo, nebo o činnost požadovanou někým jiným;
- typ žáka – vyšší motivovaností se vyznačují děti s vyšší úrovní schopností, děti, jejichž rodiče je umějí povzbudit a podpořit, děti s dobrým sebeoceněním;
- atmosféra ve třídě – k poklesu motivace dochází, když je prostředí třídy příliš konkurenční;
- postoje učitelky – děti jsou více motivovány učitelkami, které projevují péči o své žáky a pomáhají jim, které mají rády svůj obor, které občas odmění snahu stejně jako odměňují úspěch;
- rodičovské postoje – pokud rodiče dávají najevo svému potomku, že si cení vzdělání a že si váží jeho úspěchu stejně jako jeho snahy, potom bude zřejmě dítě motivováno více. Rodina musí zároveň představovat jistotu a stabilitu zázemí pro jedince. Když je jeho jistota narušena, např. rozvodem rodičů, může se stát školní úspěch méně významným. Důvodem je zpochybnění základního hodnotového systému jedince, z něhož vyplývá motivace a tudíž postoj ke škole a ke školní úspěšnosti. [3]

Motivy ke školní práci lze shrnout do dvou různých kategorií.

- a) Motivace k učení je dána kognitivními potřebami – to znamená, že pro dítě je atraktivní samotné poznávání, získávání informací, zkušeností a dovedností.
- b) Motivace ke školní práci je spojena s potřebou seberealizace a sociálního cítění – to znamená úspěch dítěte ve škole. [5]

Nedostatečná motivace se projeví ve špatném prospěchu. Žák nepracuje v hodinách nebo je jeho práce nedbalá. Dostane-li špatnou známku, bude mu to jedno. Postoj dítěte ke škole může být i odmítavý a může se u něj projevit až nechuť či odpor. Důsledkem většinou bývají subjektivně nepříjemné zkušenosti,

které očekává i do budoucna. Neúspěch ve škole může být spojen s pocity frustrace a stresu. Nenávist ke škole vzniká tehdy, kdy dítě se snažilo, ale jeho úsilí nikam nevedlo, nebylo oceněno. Dítě by se mělo zkusit motivovat, nechat je prožít nějaký úspěch a na něm budovat jeho nový vztah ke škole.

Strach ze školy

Dítě se bojí školy jako celku, nebo něčeho, co se tam vyskytuje. Některé děti mohou z tohoto důvodu ztratit motivaci ke školní práci. Bojí se neúspěchu natolik, že na dobrý výkon rezignují. U dítěte by mělo dojít k eliminaci pocitů ohrožení, nejistoty a napětí, které posilují očekávání neúspěchu. Dítěti může pomoci podpora, uklidnění, navození dílčích úspěchů a omezení situací, které by mohly vyvolávat strach.

Strach ze školy může být vyvolán:

- požadavky a očekávání rodičů, které jsou v rozporu s možnostmi dítěte;
- nepříznivé sociální klima a narušené vztahy ve třídě
- hrozby a fyzická napadení ve škole
- typ studia, které dítě považuje za příliš obtížný
- příliš náročný učitel

Dítě, které chce uspět, je motivováno, ale citové napětí, tréma, úzkost a strach mu nedovolí své schopnosti uplatnit. Negativní emoce vedou ke špatnému výkonu, jelikož dítě má problém se prosadit např. při zkoušení před třídou. Fobie ze školy vzniká nejčastěji v důsledku špatných známek. U dítěte se začnou objevovat somatické potíže jako bolest hlavy, břicha a dítě odmítá jít do školy i když ve skutečnosti mu nic není.

Vliv sebehodnocení

Děti dosahují lepších výsledků, mají-li dostatek sebedůvěry. Jejich sebejistota pozitivně ovlivňuje motivaci a úsilí ve škole, a to se projeví větší úspěšností. Dětem by se měla ukládat práce, která je přiměřená jejich schopnostem, měla by

se věnovat pozornost jejich úspěchům namísto stálého omílání jejich neúspěchů. Vyplatí se dětem vracet opravené práce vždy osobně, pokud možno s tichým slůvkem povzbuzení. Je třeba, aby děti porozuměly svým chybám a měly z nich užitek. Je třeba pečlivě volit kritická slova a dbát na to, aby byla zaměřená na práci, a ne na dítě samo. Svými činy i slovy musíme zdůrazňovat, že každé dítě má úctu a respekt svého učitele. Učitel může prostým pozorováním a rozhovory ve třídě rozeznat, jaké mají jednotlivé děti sebevědomí. Učitel si může povšimnout, zda se děti účastní společného dění ve třídě, zda bývají přespříliš zastrašeny kritikou, zda se při neúspěchu snadno vzdávají, zda vystupují sebejistě, zda se rády pouštějí do skupinových úkolů, zda jsou schopny zaujmout jiné děti, zda se jim dostává pomoc od jiných dětí atd. Lidé podceňovaní svými vrstevníky se často také sami podceňují.

Děti s vysokým sebevědomím si kladou vyšší cíle, které jsou realistické. Netrpí nadměrnými obavami z možného neúspěchu, ochotně přijímají náročné úkoly, rády se zapojují do činností a bez zábran vyjadřují své pocity. Pokud se setkají s neúspěchem nebo kritikou, nezastraší je to, protože si uvědomují svoji vlastní hodnotu.

Děti s nízkým sebevědomím vnímají neúspěch jako další ránu uštědřenou své již tak malé nejistotě. Mají tendenci vyhýbat se riziku a klást si nízké cíle. Velmi jim záleží na tom, co si o nich myslí druzí. Nízkou sebedůvěru mají děti citově deprimované, odmítané, týrané, zneužívané i děti neúspěšné a dlouhodobě podceňované. Očekává se u nich horší výkon v budoucnosti. Sebehodnocení se vytváří od raného dětství a jeho základem je postoj a chování rodičů.

Pozornost dítěte

Pozornost je stav, který se vyznačuje soustředěním na jednu oblast jevů po určitou dobu a ostatní jevy si vůbec neuvědomujeme. Buď může být pozornost narušena nízkou motivací, kdy dítě nemá důvod se soustředit, a nebo je dítě

motivované, ale nedokáže se na školní práci soustředit.

- ❖ Pozornost je narušena emočním napětím – děti, jsou citově nevyrovnané a mají problém se na práci soustředit. Jejich koncentraci ruší vnitřní psychické napětí, strach či úzkost. Patří sem neurotické děti a děti s aktuálními problémy. V těchto případech je nutné zjistit příčinu problému.
- ❖ Pozornost je nedostatečně stimulovaná – dítě se nenaučilo koncentrovat na nějakou činnost, nikdo je k tomu nevedl. Takto postižené děti jsou z nepodnětného prostředí. [5]

Pracovní návyky

Návyky jsou získané způsoby reagování a chování v určitých situacích a to buď bezděčně a nebo i nevědomě. Dítě si přináší z rodiny určité návyky, zkušenosti a způsoby řešení různých problémů. U starších dětí mohou chybět pracovní návyky, může se projevit neschopnost se učit a zorganizovat si přípravu do školy. Tyto děti nedokážou využít svoje schopnosti. [5]

Rodina

Problémové dítě bývá mnohdy spojeno s problematickou rodinou, to je taková rodina, která nejeví potřebnou ochotu spolupracovat na nápravě. Rodiče buď nepřijímají názory a doporučení pedagoga a nebo staví proti názoru učitele svůj vlastní a vyvíjejí určitou aktivitu. Rodina spoluurčuje postoj ke škole a hodnotu školního úspěchu už předtím, než dítě začne školu navštěvovat. Sociokulturní začlenění, úroveň vzdělanosti a hodnotový systém rodiny ovlivňuje určitá očekávání, která se budou k roli žáka vztahovat. Rodina modifikuje motivaci dítěte na základě používání pozitivní i negativní zpětné vazby, která nemusí být užívána vědomě. Např. způsob, jakým rodiče mluví o škole, jak mnoho času věnují školní přípravě, jak odměňují dítě za dobré známky a jak tolerují horší výsledky.

Jestliže rodina zaujímá negativní postoj ke škole a má nízkou hodnotu vzdělání, může dojít ke konfliktu mezi hodnotovým systémem rodiny a školy. Dítě

musí tento konflikt zpracovat a identifikovat se s jedním z nich. Odmítnutí hodnot vlastní rodiny je velmi obtížné. Ztotožnění dítěte s postojem rodiny vede k horším výsledkům ve škole jako následek změny motivace.

Nepříznivě působí i lhostejnost a nezájem rodičů o výsledky práce dítěte. Motivace k jakékoliv činnosti je posilována emocionálně, sdílením radosti z úspěchu s nejbližšími osobami. Dítě přestává být k učení motivováno a volí jednodušší způsob existence ve škole (např. akceptuje horší známky).

Předvídání určitého výkonu dítěte ve škole může být jak pozitivní, tj. kdy od dítěte očekáváme více než je reálné, tak negativní, kdy je dítě podceňováno.

Nežádoucí vliv bude mít i individuální vztah rodiny k určitému dítěti. Dítě bývá většinou součástí vlastní identity rodičů a pokud nesplňuje jejich očekávání nebo představu rodičovského ideálu, mohou být stimulovány obranné mechanismy. Jedná se o přenos neuspokojených vlastních ambicí rodičů na dítě, které by je mělo splnit. Rodiče obvykle v takové situaci neberou v úvahu předpoklady dítěte.

Negativní vliv rodiny ve vztahu ke školnímu selhání může být zapříčiněno i výchovnou zanedbaností. V tomto případě nemá dítě dobré podmínky pro svůj rozvoj, nemá žádné pracovní návyky, což má za následek problémy ve škole. [6]

Pubertální výkyvy

Pubertální výkyvy mohou mít negativní vliv na školní prospěch. Buď se jedná o důsledky biologického zrání, které přímo souvisejí se změnami organismu (výkyvy nálad, větší emoční labilita atd.) a nebo jde o změnu hodnotového systému, kolísání vlastního sebevědomí a sebehodnocení, hledání vlastní identity. Jedinec odmítá hodnotový systém rodiny a tím ztrácí motivaci ke školní práci a naopak přijímá ve větší míře hodnotový systém svých vrstevníků.

Somatický stav dítěte

Výkonnost dítěte nepříznivě ovlivňují chronická onemocnění a celková tělesná slabost. Jedná se o zvýšenou unavitelnost, dráždivost a obtížnou koncentraci pozornosti. Pokud je dítě často nemocné, projeví se tento stav sníženým školním prospěchem, který neodpovídá jeho rozumovým schopnostem.

2.2. Problémy v oblasti chování

Problémové chování

Problémové chování můžeme vymezit jako chování, které je pro učitele nepřijatelné. Takové chování je problémové pouze proto, že se jako takové jeví učiteli. Každý učitel je jedinečný, to co se jednomu z nich zdá jako problém, se tak nemusí jevit jinému.

Práce s problémovým jedincem je pro učitele náročnější a přináší mu méně uspokojení, protože výsledek práce neodpovídá vynaloženému úsilí.

Učitelé

Problémové chování záleží na pozorovateli. Každý učitel by si měl zodpovědět nejdříve otázku, proč vůbec považuje určité chování svých žáků za problém. Učitelé potřebují pečlivě zvažovat své vlastní chování a hovořit s kolegy, aby zjistili, nakolik jejich nároky a zkušenosti odpovídají nárokům a zkušenostem ostatních. Po přezkoumání svého chování může učitel dojít k závěru, že základní příčinou obtíží je on sám. Tím, že byl zjevně nespravedlivý, že vyžadoval příliš mnoho, že vnímal urážku tam, kde nebyla zamýšlena, že měl tendenci zbytečně hledat na dětech chyby, že se projevoval nadměrně důležitě, že byl nedůsledný apod. Tím vším mohl ve třídě vyvolat odpor a zmatek, což mohlo žáky podnítit k nepřijatelnému chování.

Ve vztahu učitele a žáka mají význam i jejich individuální rysy. Individuální citlivost na určité znaky může zhoršovat jejich vzájemný vztah i aktuální kontakt.

(Např. dítě nerespektuje autoritu ženy-učitelky, dítě, které má strach z přísného učitele, učitel, který nemá rád příliš živé děti, rušící vyučování atd.)

Je vhodné brát v úvahu výsledky práce nejen v různých předmětech, ale i různých učitelů téhož předmětu. Mnohé postoje učitelů vznikají na základě informací od ostatních kolegů či zkušeností s dítětem. Často bývají velmi zafixované a jen velmi těžko se mění. Získá-li dítě roli neúspěšného žáka, bude se jí jen těžko zbavovat. Učitel považuje žáka za neuspokojujícího, když neodpovídá jeho očekávání.

V postoji učitele k dítěti je důležité předvídání jeho budoucích výsledků, které vytváří tlak na dítě. Tato tendence může jak podporovat, tak zhoršovat výkon žáka. Děti, u kterých učitelé předpokládali slabší výkon, dostávaly negativní zpětnou vazbu od učitele a ta vedla k posilování nepříznivého sebehodnocení a k akceptaci vlastní neúspěšnosti.

Základní příčina problému nemusí být na straně učitele. Ve třídě může být dítě působící problémy ve všech hodinách u různých vyučujících.

2.2.1. Hyperaktivita

Hyperaktivita je vrozená a nelze zásadním způsobem ovlivnit výchovným působením. Projevuje se těkavostí a téměř neustálou fyzickou aktivitou. Každý jedinec má určitou úroveň aktivity, která vyplývá z jeho typu temperamentu. Častěji bývají hyperaktivní chlapci. Pro děti s těmito problémy je obtížné zabrat se do práce, soustředit se na potřebnou dobu, a tak úspěšně plnit výukové úkoly.

Příčiny hyperaktivity jsou různé:

- 1) hyperaktivita je příznakem poškození mozku – důsledkem je somatická

porucha;

2) hyperaktivita může vzniknout jako důsledek nepříznivého působení prostředí:

- psychická deprivace – projev úsilí získat potřebnou jistotu;
- neurotické projevy – projev napětí, daný tlakem nezvládnutelné zátěže.

Velmi důležité jsou genetické dispozice dítěte, a předchozí zkušenosti dítěte a jeho typické vlastnosti, které ovlivňují jeho reakce na různé zátěžové okamžiky.

Projevy hyperaktivity jsou:

- nadměrné nutkání k pohybu a aktivitě – ve škole nevydrží v klidu sedět na židli a stále sebou vrtí. Tuto aktivitu dítě nedokáže koordinovat a ovládat. Dítě má sklon k impulzivním reakcím. Dopouští se různých zbrklostí, kde nemá domyšlené následky. Dítě se snadněji unaví a je více podrážděné.
- Slabá pozornost a unavitelnost – při práci dítě nebývá schopno udržet pozornost a déle se soustředit.
- Nevyrovnaná emocionalita, dráždivost a frustrace.
- Negativní sebehodnocení – děti zažívají více kritiky, jelikož jsou často hodnoceny jako neschopné a neúspěšné.
- Působí nepříjemně a vztahy s lidmi jsou omezenější – je to díky vlivu mnoha rušivých faktorů. Takovéto dítě vyvolává napětí v lidech.

Potíže hyperaktivních dětí:

- 1) takovéto děti nebývají úspěšní ve škole, mají negativní vztah ke škole, mají horší prospěch, jsou více kritizováni;
- 2) hyperaktivní jedinci mívají problémy v mezilidských vztazích, což zvyšuje riziko sociálního selhání;
- 3) hyperaktivní lidé mohou trpět odchylkou v oblasti osobnosti, ve stresové situaci mohou reagovat méně přiměřeně;

- 4) tyto děti nedokážou řešit konflikty, reagují impulzivně a jejich jednání je zcela nesmyslné;
- 5) nálady hyperaktivních dětí jsou velmi proměnlivé a ostatní žáci to nechápají a je jim to nepříjemné;
- 6) dítě s obtížemi postupuje podle stanovených instrukcí a není schopno podřídit se nějakým pravidlům;
- 7) pro tyto děti je typická nepředvídatelnost, chybí jim schopnost sebekontroly a sebeovládání, můžou se projevit i agresivně.

2.2.2. Šikana

D. Fontana charakterizuje šikanu: „Šikanování je úmyslná snaha získat psychologickou nebo společenskou a hmotnou výhodu nad jinými jedinci prostřednictvím ubližování, hrozeb, výsměchu a zastrašování.“²

K šikaně dochází jak v prostorách školy, tak mimo ni a může postihnout děti každého věku. Šikana probíhá vůči slabšímu jedinci, který nemůže ze situace uniknout a není schopen se bránit.

Agresor je takové dítě, které poměrně často někoho týrá nebo obtěžuje, a to buď fyzicky, nebo slovně. Trýznitelé bývají obvykle nadprůměrně velcí, fyzicky zdatní a silní. Mají potřebu se předvádět a dokazovat svou převahu nad ostatními. Mívají sklon k impulsivitě, dominanci a agresivitě. Bývají necitliví a bezohlední.

Faktory, podílející se na vzniku takového chování:

- ❖ rodinné prostředí – rodiče se dopouštějí fyzického nebo citového násilí. Učí děti, že agrese a násilí jsou vhodné prostředky k tomu, aby člověk dosáhl svého;

² FONTANA, D. *Psychologie ve školní praxi*. 1.vyd. Praha: Portál, 1997. ISBN 80-7178-063-4. Str.302.

- ❖ nedostatečná péče a výchova – neexistuje nikdo, kdo by dítěti ukázal, že existují i jiné prostředky než agrese k dosažení cíle;
- ❖ tělesné trestání – je-li dítě trestáno bitím, je pro něj v naprostém pořádku, když větší a silnější týrají menší a slabší;
- ❖ povaha, založení dítěte;
- ❖ skupina vrstevníků, kteří šikanu podporují – snaha dítěte najít si přátele a nebo se dítě chce zařadit do skupiny podobně se chovajících jedinců;
- ❖ nízké sebeocenení – dítě, které samo sebe příliš vysoko nehodnotí, jelikož o sobě slyší jen samé negativní výroky, trýzní jiné, aby získalo pocit nadřazenosti.

Oběť šikany bývá sociálně neatraktivní jedinec s malou prestiží ve skupině. Bývá to tichý, plachý, úzkostný, pasivní a nejistý jedinec, který je fyzicky slabý a neobratný. Často jde o samotáře. Může být obézní nebo jinak nápadného zevnějšku. Často jde také o odlišnost rasy, náboženství, sociálního a ekonomického prostředí a inteligenční úrovně. Může jít také o děti nadměrně ochraňované rodiči a učiteli. V důsledku šikanování může vzniknout pocit, že si všechno trápení a obtěžování zaslouží.

Varianty šikanujícího chování:

- fyzické násilí a ponižování – bití, strkání, zavírání oběti;
- psychické ponižování a vydírání – různé posluhy, ponižující jednání;
- destruktivní aktivity zaměřené na majetek oběti – braní a ničení věcí, znečišťování šatstva;
- skrytá šikana – vyloučení oběti ze skupiny vrstevníků. [5]

Negativní důsledky šikany představují psychické, ale i somatické potíže. Jako je zvýšený sklon k úzkosti, deprese, zvýšená citlivost, svalové napětí, poruchy spánku, snížení imunity, sociální stres atd.

Strategie proti šikaně:

- 1) účinný systém osobního poradenství na pomoc obětem i trýznitelům;
- 2) začlenění vhodné osobní, společenské a morální výchovy do osnov;
- 3) zapojení rodičů obětí i trýznitelů;
- 4) zvýšený dohled učitelů o přestávkách a v prostorách, kde by mohlo k šikaně nejspíš docházet;
- 5) schválená pravidla chování obsahující i sankce za jejich porušení.

2.2.3. Vliv puberty na chování

V období puberty dochází ke změně myšlení. Dochází k rozvoji logických operací a dospívající začínají uvažovat i o neexistujících možnostech, to znamená, že nepřijímají všechno, co dospělí považují za významné. U dospívajících se projevuje pubertální negativismus, který je typický drzostí, polemizováním s učitelem i provokováním. Jedinci v tomto období mají potřebu projevit svůj vlastní názor. Podstatou všeho je počínající osamostatňování. Dospívající přestává uznávat formální autoritu a respektuje pouze jen to, co mu na určitém člověku imponuje.

Dospívající se začíná ztotožňovat s vrstevnickou skupinou, kde získává novou sociální identitu. Pro jedince mají realizovaná pravidla party jednoznačnou prioritu. Takovéto normy nejsou vždy sociálně přijatelné. Například dospívající krade, chová se násilně, experimentuje s drogami apod.

Dospívající si dokazují svoji nezávislost na společnosti dospělých demonstrativním zavrhováním jejich norem. Například dávají najevo své opovržení nošením starého či otrhaného oblečení, své názory a postoje vyjadřují vandalismem. Dospívající mají potřebu dávat najevo svou zralost. Například sexuální experimentování nebo první zkušenosti s alkoholem a drogami.

V této době se od rodiny odpoutávají děti, kterým zde chybí citové zázemí. Rodiče se o ně starali nanejvýš materiálně, neměli o své děti velký zájem. Pro tyto jedince rodiče nepředstavují žádnou autoritu. Dospívající se začínou chovat zcela bez zábran. Mnohdy začíná jít o přestupky, které mají charakter kriminálního chování (krádeže, vloupání, přepadávání apod.). Mladiství potřebují pro své potřeby hodně peněz a nemají trpělivost až je vydělají. Jsou schopni překročit normy sociální a právní. Jedná se o účast v podivných obchodech, pašování, podvodech, násilnostech a rizikových zábavách. Postoje k těmto aktivitám mohou negativně ovlivnit jejich budoucnost. [5]

2.2.4. Problémy ve vztazích mezi vrstevníky

Skupina vrstevníků znamená skupinu dětí nebo mládeže přibližně stejného věku. Děti jsou ovlivňovány tím, co dělají ostatní děti jejich věku. Potřeba být přijímán, patřit do skupiny, je velmi silná a skupina si často vytvoří svůj zvláštní styl chování, který je nutno zachovávat jako znak členství v ní. Kamarádi představují model chování. Jedinci tak získají určité sociální zázemí. Skupina působí na jednotlivce. Jednak je to pozitivní působení lákavými cíli a uspokojováním rozmanitých potřeb. Skupina také kontroluje své členy. Pokud jedinec neplní to, čeho je zapotřebí z hlediska skupiny, užívají ostatní rozmanitých prostředků, od opakovaného kladení požadavků, přes ironii, posměch a vyhrožování, až po fyzické násilí nebo vyloučení jedince ze skupiny. Postup skupiny vrstevníků může být krutý a hluboce frustrující, vyvolává strach a může přivést jedince k nežádoucímu i protispolečenskému jednání. [4]

Čím je parta odlišnější a izolovanější od běžného standardu, tím přesněji má vymezenou hierarchii postavení jednotlivých členů a tím větší tlak vytváří na dodržování svých norem. [5]

Skupina, s níž se jedinec identifikuje, je definována pozitivně, a ostatní bývají hodnoceny negativně. Parta dává pocit jistoty a potřebného sebevědomí. Některé party se projevují hrubým a bezohledným chováním vůči odlišným jednotlivcům. Toto chování mohou posilovat mediální pořady akčního typu. Takovéto chování často zvolí ti, kteří ničím jiným než fyzickou silou nevynikají.

2.3. Problémy v sebehodnocení a citovém prožívání

2.3.1. Negativní vliv rodiny

Je důležité, zda rodiče dítě posuzují převážně pozitivně nebo negativně. Rodina by měla dítěti poskytnout pocit jistoty a bezpečí.

Citová deprivace

Je to stav, kdy dítě nemá dostatečnou příležitost k uspokojování potřeby stabilního vřelého citového vztahu. Hlavním důsledkem je snížené sebehodnocení a trvalé obtíže při navazování sociálních vztahů.

Nejčastější projevy deprivovaných dětí:

- 4) Sociální hyperaktivita – tyto děti snadno a rychle navazují kontakt s dospělými. Chybí jim strach z cizích lidí. Jejich vztahy zůstávají povrchní a mají i velmi špatné vztahy k vrstevníkům.
- 5) Sociální provokace – u některých deprivovaných dětí jsou časté agresivní projevy. Současně bývají tyto děti zvýšeně úzkostné.
- 6) Útlumový typ – tyto děti jsou pasivní až apatické. Časté bývá náhradní uspokojování citových potřeb, zejména nadměrným zaměřením na uspokojení potřeb biologických. [8]

Týrání dětí

Týrání dítě duševně či tělesně poškozují a ohrožují jeho další vývoj. [5]

3 typy situací, za nichž dochází k týrání:

- 1) Explozivní rodiče – většinou nevlastní otec dítěte. K týrání dochází v rodinách s velkým množstvím stresu a nedostatkem sociální opory. Na dítě jsou kladeny nadměrné požadavky a násilník reaguje výbušně i na drobné podněty.
- 2) Týrající vychovatel – většinou vlastní otec dítěte. Dítě je týráno za neposlušnost. Jedná se o plánovaný trest. Většina těchto pachatelů byla sama v dětství týrána.
- 3) Dítě vymykající se rodičovské kontrole – dítě se dopouští antisociálních činů. [8]

Mezi nejčastější důsledky týrání dětí patří úzkost, deprese, autodestruktivní chování, nízké sebehodnocení, sociální odtažitost, neposlušnost, somatizační obtíže, poruchy učení a pozornosti. Zhoršeno je sociální porozumění. Velmi časté jsou útky z domova.

Zkušenost s týráním ovlivňuje rozvoj schopnosti rozumět chování jiných lidí. Postoj těchto dětí ovlivňuje nadměrná nedůvěřivost a negativní očekávání. Buď mohou být k ostatním lidem nejistý a podřídívý, mají nízkou sebeúctu a nebo se projevují zvýšenou bezohledností a sklonem k násilí.

Emoční týrání je velmi obtížně zachytitelné a většinou je spojeno s ostatními typy špatného zacházení. Výrazně ovlivňuje sebehodnocení dítěte a může vést až k osobnostním poruchám. [8]

Sexuální zneužívání

M. Vágnerová definuje sexuální zneužívání: „Sexuální zneužívání lze definovat jako zneužití moci dospělého nad slabším a závislým dítěte k vlastnímu

sexuálnímu uspokojení.“³

Sexuální zneužívání označuje širokou škálu nevhodných forem sexuální aktivity od mazlení až po pohlavní styk. [7]

Mezi nejčastější dlouhodobé důsledky patří:

- 1) Pocit stigmatizace – lidé dítě litují, ale zároveň se od něho distancují, protože je tímto způsobem poznamenané.
- 2) Pocit bezmocnosti – dítě ztrácí sebedůvěru a víru v možnost ovlivňovat svůj život. Bezmocnost vede k pasivitě a rezignaci.
- 3) Ztráta důvěry, pocitu jistoty a bezpečí – pokud dítěti nikdo v rodině neuvěří a neposkytne mu ochranu.
- 4) Pocit ponížení, snížení jejich sebehodnocení a sebeúcty – velmi časté jsou hluboké pocity viny a studu.
- 5) Agresivní a bezohledné chování – především u homosexuálně zneužívaných chlapců.
- 6) Předčasný rozvoj sexuální potřeby – dívky se mohou chovat sexuálně provokujícím způsobem. Je zde také větší riziko neplánovaného těhotenství.
- 7) Trvalý strach, nadměrná ostražitost, sociální izolace, horší emoční vztahy k lidem, deprese, pocity zoufalství.

Ve škole se sexuálně zneužité děti projevují jako úzkostné, nepozorné a neschopné pochopit, co se od nich očekává. U svých vrstevníků nebývají příliš oblíbení.

2.3.2. Problémy sebepojetí a emoční poruchy

³ VÁGNEROVÁ, M. *Psychologie problémových dětí a mládeže*. 1.vyd. Liberec: TUL, 2000. ISBN 80-7083-369-6. Str. 51.

Prostřednictvím citových prožitků víme, zda je pro nás něco pozitivní a tudíž příjemné nebo naopak. Záporné emoce signalizují něco nepříznivého, vyjadřují nespokojenost.

Úzkost a strach

Úzkost je citová reakce. Úzkost je obava před budoucími událostmi. Může být dlouhodobým pocitem. Úzkost nemá konkrétní obsah. Každý jedinec má určitou dispozici danou typem temperamentu, k takovému způsobu prožívání. V době puberty se náchylnost k úzkosti projevuje buď tím, že se dítě stává otupělejším a nebo naopak rozrušenějším a úzkostlivějším. Úzkost je pocit, který člověka informuje, že může hrozit nějaké nebezpečí. [5]

Úzkostný jedinec se cítí v ohrožení ve větší míře než je obvyklé a přiměřené daným okolnostem.

Úzkostné dítě mívá zhoršené sebehodnocení a nižší sebevědomí. Úzkost, nejistota a vnitřní napětí redukuje spontánní projevy, což se projevuje zvýšenou sebekontrolou. Ta se odrazí v nadměrné pečlivosti. Úzkost může dítěti bránit v průběhu celého školního vyučování plně se soustředit. Paměť bývá postižena jak v oblasti vštípení, tak ve vybavování a reprodukci. Jedinec situaci zkoušení prožívá jako stres. Dítě zadržává, není schopné se vyjádřit a nebo neřekne vůbec nic. Žák má stálé pochybnosti o kvalitě své školní práce a je znepokojen tím, že něco pro školu nestihne v termínu udělat. Strach bývá obvykle definován jako reakce člověka na nebezpečnou situaci. [3]

Strach se váže na různé konkrétní předměty a situace. Nepříznivá zkušenost obvykle vede ke zvýšení strachu v určité situaci. Většina druhů strachu je možno považovat za naučené způsoby myšlení. Důvodem ke znepokojení musí být velká intenzita strachu. Jde o situace, kdy dítě strach ohromuje natolik, že není schopno účastnit se školní práce.

Smutek a deprese

Smutek je běžným emočním prožitkem, který vzniká jako reakce na ztrátu osobně významné hodnoty. Žák může být smutný např. proto, že je ve škole opakovaně neúspěšný. Je-li smutek silnější a trvalejší, mluvíme o depresi. [5]

Deprese představuje stav hlubokého neštěstí, sklíčenosti. Hlavním projevem deprese je výrazná emoční a behaviorální změna, která vede ke zhoršení fungování dítěte.

Mezi základní kritéria patří:

1. depresivní nálada
2. poruchy jídla
3. poruchy spánku
4. apatie, ztráta zájmu a radosti
5. špatné soustředění
6. plačtivost, podrážděnost
7. ztráta energie
8. úvahy o smrti

Pokud mladý člověk trpí depresí, projeví se u něj pocit zoufalství, neštěstí, negativně o sobě smýšlí a ztratí zájem o každodenní život. Jedinec ztratí veškerou radost ze života a je melancholický a sklíčený. Vždy je přítomno zhoršení nálady, smutek, podrážděnost, hádavost, mrzutost a přehnané reakce na kritiku. Děti bývají protivné. Deprese téměř vždy vede k zhoršení školních výkonů. Typické jsou pocity viny, neklid, hyperaktivita nebo agresivní projevy. Dospívající mají řadu somatických potíží – bolesti hlavy, břicha, nechutenství. Příčiny deprese jsou buď biologické (genetika, chemické procesy v mozku) a nebo psychologické (osobnostní vývoj, významné životní události).

2.4. Závislost

2.4.1. Závislost na drogách

Závislost se projevuje:

1. neovladatelnou potřebou získat a užívat tuto látku;
2. zhoršenou schopností sebeovládání ve vztahu k užívané látce;
3. abstinenčním syndromem, který je reakcí na vysazenou látku;
4. opuštěním nebo zredukováním jiných důležitých zálib, většina času je věnována na obstarávání látky;
5. změněná tolerance k látce;
6. trvalé užívání látky navzdory jasnému důkazu škodlivých následků.

Nejčastější příčiny užívání drog:

- přijetí stejných hodnot i způsobů chování, které propaguje vrstevnická skupina;
- potřeba uniknout od svých problémů;
- rodina, která neplní dostatečně svoji socializační funkci;
- nízké sebeocenení, malá sebedůvěra, asertivita, vysoký stupeň úzkosti, tendence k impulzivnímu a vzpurnému chování, nejistota, neúspěšnost;
- nuda, zvědavost, touha po něčem neobyčejném, vzrušujícím.

Drogy a alkohol mezi dětmi a dospívajícími jsou závažným sociálním problémem. Mladí experimentují s tabákem, vínem, pivem a lihovinami. Po alkoholu obvykle nastupuje marihuana. Pro některé dospívající bohužel není kontakt s drogou a alkoholem jednorázovou záležitostí, ale jde o opakující chování, které způsobí fyzický, citový a společenský úpadek. Jedinec, který bere drogy, ztrácí motivaci, což vede k zanedbávání povinností a následkem toho ke zhoršení prospěchu. Mění se emoční prožívání, uvažování, postoje i chování. Mění se i vztahy k lidem. Jedinec se stává sobecký a necitlivý.

Ve vztahu k učení nepříznivě působí zvýšená únava, zhoršuje se pozornost a paměť jedince. Potřeba drogy se stane tak silná, že si opatřuje prostředky jakýmkoli způsobem. Peníze si nejdříve půjčuje, prodává svoje věci a nakonec krade, pracuje jako dealer nebo prostituuje. Osobnost daného jedince postupně upadá, dochází postupně k destrukci osobnosti a intelektuálnímu úpadku. [5]

Rodiče nebo učitel si mohou všimnout primárních znaků používání návykových látek. Alkohol je cítit v dechu, dále jsou typické zarudlé oči, bolesti hlavy, horší koordinace pohybu, ospalost, nejistá chůze atd. U opiátů se může objevit stav obluzení s následnou kocovinou, zúžení zornic. Po použití hašiše či marihuany jsou zarudlé oči, kašel, sucho v ústech, únava, nezájem, kolísání nálad atd. [8]

Pokud má učitel podezření, že jeho žák bere drogy, měl by nejdříve informovat rodiče. Někteří rodiče nepřipouští možnost, že by jejich dítě propadlo drogám. Takovéto jednání je třeba chápat jako obrannou reakci, kdy rodiče si s dítětem nevědí rady.

2.4.2. Závislost na hře

Závislost na hře spočívá v častých opakovaných epizodách hráčství, které dominují v životě subjektu na úkor sociálních, materiálních, rodinných a pracovních hodnot a závazků.

Jedná se o návykové a impulzivní poruchy. [8]

3 základní typické znaky:

- 1) hráč nedokáže odolat potřebě hry – jedinec si uvědomuje, že mu hra přináší problémy. Čím více prohraje, tím větší tendenci má hrát.
- 2) Hra je spojena s vnitřním napětím – závislý jedinec myslí jen na hru a nic jiného ho nezajímá.

- 3) Hráč pocituje při hře vzrušení a uspokojení – při hře má jedinec výčitky svědomí a lituje toho, že zase hrál. Avšak příště nedokáže hře zase odolat.

Příčiny vzniku závislosti na hře jsou u dětí zvědavost, touha osvojit si něco nového, snaha či potřeba izolovat se od spolužáků a vrstevníků, útěk do samoty, fantazijní představy o dostupnosti velké výhry. Děti začnou zanedbávat školu, je tady nebezpečí změny postoje k násilí a tendence k němu, zaostávají v sociálních dovednostech, dojde k narušení mezilidských vztahů, děti ztrácí motivaci ke školní práci, změní se u nich chování hráč ztrácí zábrany a mění se jeho hodnoty. Závislostí na hře jsou nejvíce ohroženi mladiství nezaměstnaní, děti strádající citově, na které nemají rodiče čas, hyperaktivní děti a děti selhávající ve škole. Patologický hráč potřebuje odbornou péči, nelze uvěřit jeho slibům. Cílem léčby je úplná abstinence.

2.5. Autorita školy

Žáci zaujímají postoje ke škole jako celku a ty mají vliv na průběh a výsledky jejich učení. Základní a střední školy působí na žáky svým řádem, schopností zvládnout několik set žáků, náročností výuky, kvalitou učitelů a i zevnějškem. Autorita školy je vnitřní i vnější. Vnitřní je vyjadřována postojem žáků a učitelů vůči škole a jejími faktory jsou kvalita a obliba učitelů, složení žáků, náročnost a poutavost výuky atd. Vnější je daná významem vzdělání pro absolventy a společnost.

Prostředí školy kultivuje žáka. Škola ekonomicky a sociálně kvalifikuje člověka, jejím výsledkem je duchovní a sociální kvalita života. Škola představuje řád společnosti, na němž se podílejí všichni a principy, na nichž je vybudována. [1]

2.5.1 Respekt k autoritě

Základní funkcí školy a vyučování je předávat mladé generaci bohatství kultury, které lidstvo dosud vytvořilo. Autorita učitele ve vyučování je podložena bohatstvím lidstva a do toho procesu vstupují i jiné prvky: osobnostní kvality, pedagogická kvalifikace učitele a jeho sociální role. Učitelova autorita je následována autoritou školy, předmětu, a v určitém smyslu i autoritou žáka.

Pro zdravý rozvoj osobnosti žáka jsou nezbytné vzory a ideály. Ve škole by zřejmě takovým vzorem měl být učitel. Aby se jím mohl stát, musí být pro žáky určitou autoritou. Učitel svou autoritou představuje autoritu společnosti, státu, i lidského poznání.

Dobré vztahy mezi učitelem a žákem jsou založeny na vzájemném respektu. Žák si váží učitele jako nositele formální a osobní autority pro jeho učitelské schopnosti, osobní kvality, znalosti a profesionalitu. Učitel ctí individualitu každého žáka a váží si jeho studijního úsilí.

Hlavní důvod snižování autority učitele je v jeho sociálním postavení ve společnosti, včetně ekonomického ohodnocení. K poklesu autority přispívá také skutečnost, že se znehodnocuje hodnota vzdělání i kvalifikace učitele. Nejen tím, že do školy nastupují nekvalifikovaní, ale také tím, že tradiční kvalifikace učitele je pro současnou školu nevyhovující. Prostřednictvím takové kvalifikace se tak učitel stává nekompetentní. Kompetence je totiž prvotním základem autority. [1]

Autorita je sociální vztah mezi lidmi, kteří jsou nositeli vážnosti, respektu a úcty a mezi těmi, kteří jim vážnost osvědčují, respekt a úctu projevují. Nositelé autority vykonávají účinný vliv na činnost a chování těch, kteří jejich autoritu respektují. Autoritu je možno získat, ale i ztratit ji. Celková síla autority vzniká složením dílčích autorit. Každý člověk má vlastnosti, pro které je možné si ho vážit a

respektovat ho. Autoritu je třeba neustále udržovat, obnovovat a rozvíjet.

Autoritu rodiče uplatňují různou měrou a s různým podílem obou pohlaví. Rodičovská autorita pramení z toho, že otec a matka o dítě pečují, že je podporují, že mu poskytují domov, pocit bezpečí a jistoty. Rodiče disponují životní zkušeností, moudrostí a citovou vroucností.

Autorita školy a učitele je závislá na společenské organizaci. Autorita učitele má dva zdroje, jeho autorita vyplývá jednak z moci úřední (učitel je představitel státu) a jednak z jeho osobnosti (osobní kvality a hodnoty učitele). Státní škola je úředně pověřena k plnění zákonem stanovených úkolů při výchově a vzdělávání dětí a mládeže.

Vliv prostředků masové komunikace je obrovský. Jedná se o manipulativní svádění a navádění mladé generace, která ve své dosud omezené životní zkušenosti nenalézá proti němu obranu. Mládež se vyznačuje specifickými prvky životního stylu, specifickou subkulturou, specifickou hierarchií hodnot. Únik před nejistotou a problémy existence hledají příklonem k různým skupinám a sektám. Šíří se kriminalita mladistvích, prostituce, narkomanie, šikanování. Dramaticky se zvýšil počet dětských obětí násilí, ale i dětských vrahů. [1]

2.5.2. Sociální kompetence

Předpoklady sociální úspěšnosti pedagoga jsou odborné kvality, osobnostní rysy, výsledky práce a i celková vnější upravenost a vzhled. Důležité jsou také komunikační dovednosti, zvládnutí účinných taktik a strategií jednání v mezilidských vztazích. Sociální kompetence znamená přiměřené použití motorických, duševních a emocionálních způsobů chování, schopností a dovedností tak, aby bylo možno se úspěšně vyrovnávat s důležitými životními situacemi. Dítě sociální kompetenci získává během výchovného procesu a

dospělý by ji měl mít již zvnitřenou.

2.5.3. Asertivita

Jedinec se chová asertivně tehdy, když vyjadřuje své myšlenky, city a přesvědčení upřímným, otevřeným a vhodným způsobem. Jeho jednání nesmí ostatní lidé ponižovat a nesmí být vedeno snahou získat nad těmi lidmi moc. Asertivní člověk řekne, co si myslí, ale respektuje i názory odlišné. [3]

Někdy je však dost obtížné odlišit, zda jde o jednání skutečně asertivní a nebo zda jde už o projev útočnosti, agresivity, arogance a nepřátelství, či naopak o submisivní, pasivní a zbytečně poddajné vystupování.

Agresivní a pasivní chování představuje určitý druh obrany. Používá se, když se necítíme jistí a máme strach, obavy. V běžných životních situacích je prospěšnější otevřené, přímé, jasné, průhledné jednání a komunikace.

Asertivní výcvik se uplatňuje především u té části populace, která hledá účinnou obranu proti agresivnímu jednání. Může přispět k lepšímu začlenění žáků do kolektivu, usnadňuje zaujetí postojů k jevům jako jsou šikanování, krytí přestupků, boj proti závislostem atd. Cílem výcviku je naučit jedince efektivnějšímu stylu jednání. Rozvoj asertivity vychází z předpokladu, že změna v chování vyvolává změny v prožívání i uvažování. Důsledky asertivního chování nemusejí být negativní, ale naopak mohou přispívat k vstřícnému chování mezi dospělým a dítětem. [1]

3. VÝZKUM

3.1. Cíle výzkumu

Cílem výzkumu je definovat problémového žáka, určit jeho projevy a příčiny chování. Bakalářská práce zjišťuje počet problémových žáků a zda jejich výskyt souvisí s jejich věkem. Dotazník zkoumá názory na získání a udržení autority, charakterizuje vlastnosti vhodné a nevhodné pro učitelské povolání. Práce se soustředí na některé příčiny nevhodného chování např. šikana, závislost, poruchy učení atd.

3.2. Výzkumné problémy

Jak se projevuje problémový žák?

Co je příčinou chování problémového žáka?

Zvýšil se počet problémových žáků?

Jakými prostředky získá učitel autoritu?

Jaké vlastnosti by měl a neměl učitel mít z pohledu žáků a studentů?

4. CHARAKTERISTIKA VÝZKUMU

Z různých metod pedagogického výzkumu bylo vybráno, že metodou, pomocí které budou získávána primární data, bude dotazník. Dotazník patří k nejrozšířenější a nejpoužívanější technice pedagogického výzkumu. Podstatou dotazníku je zjištění dat a informací o respondentovi, ale i jeho názorů a postojů k problémům, které dotazujícího zajímají.

Bylo rozhodnuto, že daný výzkum proběhne v rámci soukromé střední školy Maja, s.r.o., která sídlí v Mladé Boleslavi. Byl použit nestandardizovaný dotazník. Dotazník byl předložen k vyplnění učitelům a žákům na této škole.

Dalším krokem je vymezení základního souboru. Základní soubor je množina všech prvků patřících do okruhu osob nebo jevů, které mají být zkoumány v daném výzkumu. Takovýto omezený soubor lidí můžeme označit jako respondenti. Skupinu lidí, kteří mají něco společného a jsou předmětem výzkumu označujeme jako populaci.

Výzkum byl proveden v rámci jedné školy. Výzkumu se celkem zúčastnilo 15 učitelů a 95 studentů.

Na této škole se studují tři možné obory. Jsou to dva obory maturitní (Hotelnictví a turismus a Kosmetička) a jeden obor tříletý (Kadeřnice).

Byl vytvořen dotazník pro studenty (v. Příloha 1) a dotazník pro učitele (v. Příloha 2), protože cílem této práce je zjištění názorů a pohledů z obou stran.

Vlastní výběr vzorku byl prováděn mou osobou. Dotazování bylo osobní.

Dotazník pro studenty obsahuje 8 otázek, které jsou velmi podobné otázkám

v dotazníku pro učitele. Dále obsahuje 4 statistické otázky. Vytvořený dotazník vyplnilo 95 studentů jedné školy.

Dotazník pro učitele obsahuje 8 otázek, které směřují k cíli, pro který byl dotazník vytvořen. Dále obsahuje 5 otázek statistického charakteru. Dotazník byl předložen k vyplnění 15ti učitelům v rámci jedné školy.

Sestavení dobrého dotazníku je velice složité. Musí být pečlivě sestaven, vyzkoušen a musí být zbaven sebemenších nedostatků před tím, než ho uplatníme v praxi. Musí být rozhodnuto o zařazení otázky, obsahu otázky, o formě otázky, o stylizaci otázky, o sledu otázek a o vhodném tvaru dotazníku. Každá otázka by měla přispívat k dosažení výzkumných cílů.

V dotaznících byly uplatněny otázky s otevřeným koncem, kde respondenti mohli svobodně odpovědět na otázku svými vlastními slovy, dále otázky s uzavřeným koncem. U tohoto typu otázek byly použity dichotomií otázky (existují pouze 2 alternativy, ze kterých respondent vybírá) nebo výběrové otázky (s možností výběru 1 alternativy) a nebo výčtové otázky (s možností výběru několik alternativ).

Dotazník není nikdy dokonalý. A proto přistupujeme k předběžnému testování dotazníků. Testování spočívá v tom, že necháme několik potenciálních respondentů vyplnit dotazník a vyslyšíme jejich názory a připomínky při jeho vyplňování. Předběžné testování může odhalit nedostatky ve formulaci slov, otázek, pořadí otázek a další možná nedorozumění.

Oba dotazníky byly testovány na vzorku pěti osob, tzn. 5 studentů a 5 učitelů. Dotazovaní respondenti neměli žádné problémy s vyplňováním daného dotazníku.

Dotazníky byly zpracovány ve třech krocích. Nejdříve bylo provedeno kódování

dat, pak byla zkontrolována jejich správnost vyplnění a nakonec následovala tabulace dat. Dotazníky byly zpracovány ručně, vyhodnocení bylo procentuální a byla použita forma jednoduchých tabulek. Každá otázka byla vyhodnocena zvlášť.

5. VYHODNOCENÍ A INTERPRETACE VÝSLEDKŮ

5.1. Dotazník pro studenty

5.1.1. Problémový žák z pohledu studentů

První okruh se zaměřuje na definování problémového žáka a příčin, které mají vliv na jeho chování.

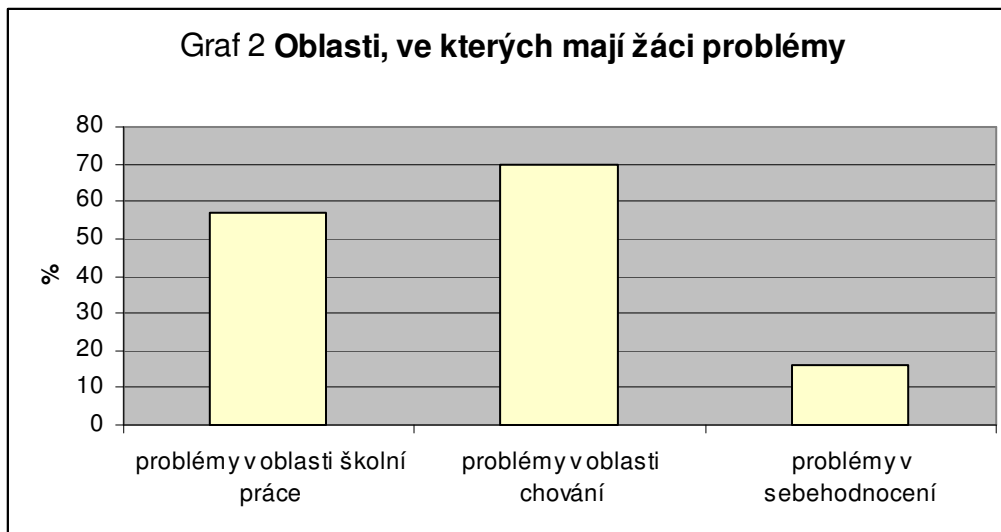
První otázka v dotazníku pro studenty zjišťuje, jak se žáci vnímají navzájem a kolik si myslí, že je problémových žáků v dané třídě. Tato otázka závisí na názorech studentů, jak oni cítí, kdo už je problémový žák a kdo ještě ne.

Zdroj: vlastní

Údaje ukázaly, že nejvíce studentů (18%) si myslí, že mají ve třídě 4 problémové žáky. Asi 17 % respondentů zaškrtno 5 problémový žáků a 16% 3 problémové žáky. Nikdo neoznačil 10 a více problémových žáků.

Tato otázka navazuje na předešlou a zkoumá, do jakých oblastí studenti zařadili problémové žáky ve své třídě. Studenti mohli zaškrtnout více odpovědí, jelikož v předešlé otázce mohli označit více problémových žáků.

Zdroj: vlastní

Studenti nejčastěji zahrnovali své spolužáky do oblasti problémů v chování.

V této otázce bylo důležité zjistit, za kým studenti chodí, komu se svěří, když mají problémy ve škole. Žáci mohli uvést více jedinců, kterým důvěřují a svěří se jim.

Tab.1 Komu se studenti svěřují s problémy ve škole

Studenti se svěří s problémy	Celkem	Celkem %
Kamarádi	68	72,3
Rodiče	57	60,6
Spolužák	29	30,8
Přítel(kyně)	26	27,6
Sourozenec	15	15,9
Třídní učitel(ka)	10	10,6
Nikommu	7	7,4
Oblíbený učitel(ka)	5	5,3
Domácí mazlíček	2	2,1
Babička	1	1,1

Žáci se nejčastěji svěřují svým kamarádům či kamarádovi a to asi 72% z nich. Přibližně 61% studentů se školními problémy svěří rodičům. Na třetím místě se umístil spolužák (31%). Téměř 28% studentů by se svěřilo svému příteli nebo přítelkyni. 16% důvěřuje svému sourozenci.

Tato otázka měla za úkol zjistit, zda se respondenti setkali na základní nebo střední škole s šikanou. Šikana mohla být zaměřena přímo na ně a nebo mohl být šikanován spolužák, který navštěvoval stejnou školu.

Zdroj: vlastní

Asi 69% dotazovaných se setkala ve škole s šikanou.

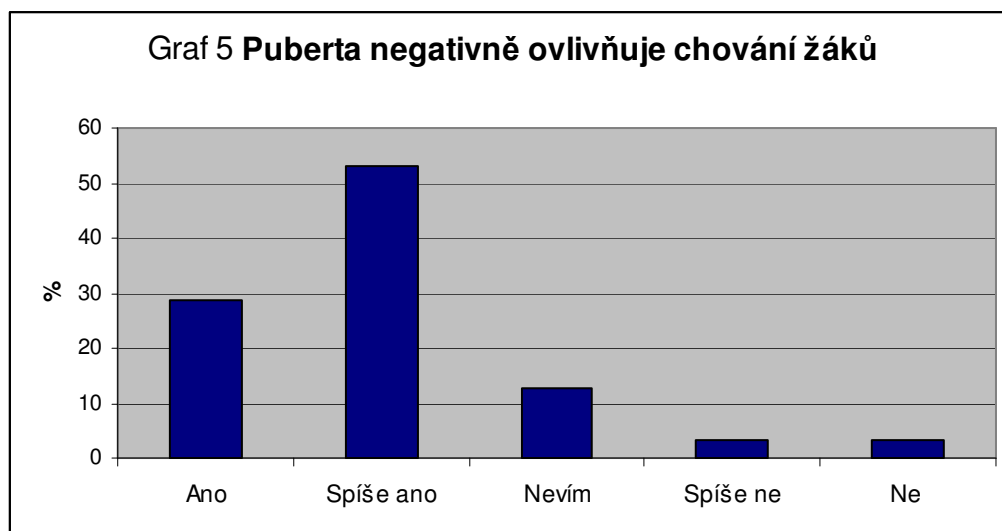
Dále se otázka zaměřuje na drogovou závislost. Mezi drogy nejčastěji patří alkohol, cigarety a marihuana.

Zdroj: vlastní

S drogovou závislostí se setkala ve škole 48% dětí.

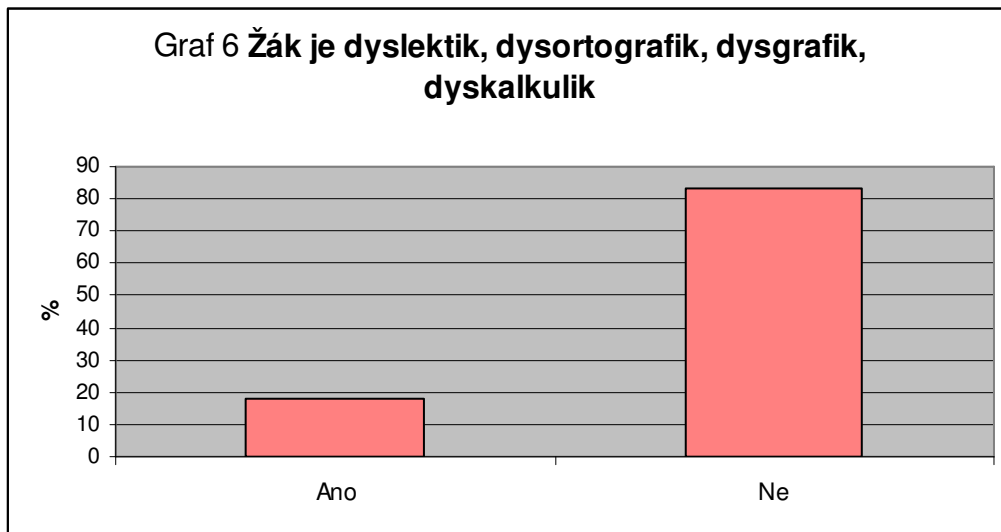
Tato otázka se zaměřuje na pubertu (věk mezi 13 – 15 let). Většina žáků je starší 15ti let a pubertu mají tedy za sebou. Studenti se mohou zpětně ohlédnout za svoji pubertou a zamyslet se, zda negativně ovlivnila jejich chování.

Zdroj: vlastní

Nejvíce respondentů asi 53% odpovědělo, že puberta negativně ovlivňuje chování žáků. Přibližně 6% studentů si myslí, že puberta spíše anebo vůbec neovlivňuje negativně žáky ve škole.

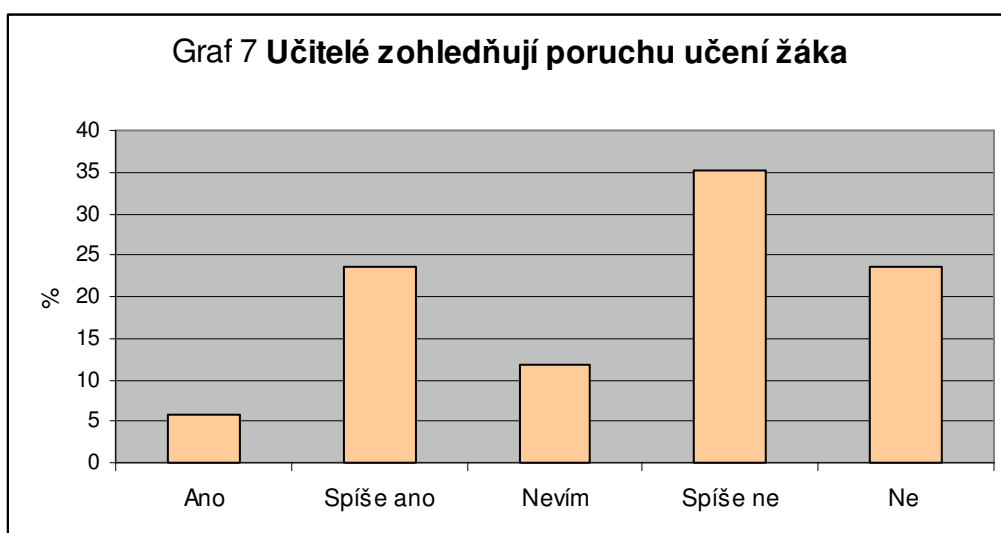
Další otázka v dotazníku pro studenty je zaměřena na specifické poruchy učení. Zajímalo nás, zda děti trpí některou poruchou učení.

Zdroj: vlastní

Z grafu 6 je zřejmé, že poruchou učení trpí kolem 18ti% dotazovaných. Zbýlých 82% žáků není dislektikem, dyortografikem, dysgrafikrm ani dyskalkulikem.

Podotázka se týká zohlednění poruchy učení ve škole. Otázka zjišťuje, zda učitelé z pohledu studentů nějakým způsobem zohledňují tyto žáky a pokud ano jakým způsobem.

Zdroj: vlastní

Přibližně 35% respondentů odpovědělo, že učitelé spíše nezohledňují jejich poruchy učení. 23% studentů si myslí, že si toho učitelé vůbec nevšímají a stejné procento (23%) odpovědělo opak a myslí si, že učitelé na ně v této oblasti berou spíše ohled. Pouhých 6% respondentů je přesvědčeno, že učitelé si jich všímají a zohledňují je v tomto směru. Zbytek respondentů (12%) označilo, že neví.

Tab. 2 **Jak učitelé zohledňují své žáky s poruchou učení**

Způsoby zohlednění	Celkem	Celkem %
Mírnější známkování	3	60
Více času při písemkách	2	40

Přesně 60% žáků uvedlo, že učitelé je mírněji známkují, mají na ně mírnější požadavky a komunikují s nimi. Ostatní (40%) do dotazníku napsali, že jim učitelé nechávají písemku déle, aby měli více času na její vyplnění či zodpovězení otázek.

5.1.2. Autorita učitelů

Studentům byly položeny otázky týkající se vlastností učitele. Tento druhý okruh zjišťoval, jakého by žáci chtěli a nechtěli mít učitele. Pro každého žáka představuje pojem autorita jiné specifické chování učitele.

Tato otázka je zaměřena na vlastnosti učitele. Cílem je zjištění, jaké vlastnosti žáci považují u učitele za pozitivní a jaké za negativní.

Tab.3 **Vlastnosti učitele, které by měl mít**

Pozitivní vlastnosti učitele	Celkem	Celkem %
Spravedlivý	37	13,1
Autorita, respekt	32	11,3
Chápavý, trpělivý	29	10,3
Hodný, milý	26	9,2
Vzdělaný	23	8,2
Zábavný	18	6,4
Ochotný, vstřícný	15	5,3
Tolerantní	15	5,3
Přátelský	12	4,3
Ohleduplný	9	3,2
Spolehlivý	8	2,8
Komunikativní	8	2,8
Vstřícný	6	2,1

Z tabulky je jasné, že žáci by chtěli mít učitele spravedlivého (13,1%), měl by mít autoritu a respekt (11,3%), měl by být chápavý a trpělivý (10,3%), hodný a milý (9,2%), vzdělaný (8,2%), zábavný (6,4%), ochotný a vstřícný (5,3%), tolerantní (5,3%), přátelský (4,3%) atd. Respondenti uváděli také další pozitivní vlastnosti, které nejsou uvedené v tabulce, jelikož je uvedl malý počet studentů např. učitel by měl být sympatický, vyrovnaný, mírný, důvěryhodný, upřímný, společenský, empatický, důsledný, zodpovědný atd.

Tab.4 **Vlastnosti učitele, které by neměl mít**

Negativní vlastnosti učitele	Celkem	Celkem %
Zasednutý, zaujatý	28	10
Zlý	18	6,4
Povýšený, namyšlený	17	6
Agresivní	13	4,6
Arogantní, nedostupný	13	4,6
Nervní, nepříjemný, protivný	13	4,6
Nudný, otrávený	13	4,6
Výbušný	13	4,6
Nespravedlivý	12	4,3
Náladový	10	3,5
Hlučný, ukřičený	10	3,5
Vulgární	8	2,8
Hloupý	6	2,1
Extra přísný	5	1,8
Dává najevo své problémy	5	1,8
Příliš hodný	5	1,8

Studenti nechtějí, aby učitelé byli zasednutí, zaujatí na žáky, tuto vlastnost vyplnilo do dotazníku největší část respondentů a to 10% z nich. Jako další negativní vlastnosti učitele uváděli: zlý (6,4%), povýšený (6%), agresivní (4,6%), arogantní (4,6%), nervní (4,6%), nudný (4,6%) nebo výbušný (4,6%). Respondenti v menšině uváděli také tyto vlastnosti: např. sebejistý, netolerantní, směšný, sobecký, škodolibý, neupřímný, netrpělivý atd.

U respondentů byly zjišťovány názory na autoritu učitele, tzn. zajímalo nás jakým způsobem by si měl učitel získat a udržet autoritu.

Tab.5 **Jak a čím by si měl učitel získat autoritu**

Autorita učitele	Celkem	Celkem %
Přísný	17	18,1
Chování, vystupování učitele	17	18,1
Přátelství, kamarádství	14	14,9
Spravedlivý	14	14,9
Milý a hodný	14	14,9
Přístup k žákům	13	13,8
Umět zaujmout žáka	8	8,5
Zřídit si respekt a pořádek	6	6,4
Komunikovat a naslouchat žákům	6	6,4
Praxe (zkušenosti) učitele	6	6,4
Osobnost učitele	5	5,3
Nebát se zakřičet	5	5,3
Stát si za svým slovem	5	5,3
Snaha pomoci, poradit	5	5,3
Vtipný	4	4,3

Jednou z nejčastějších odpovědí v dotazníku bylo, že učitel by měl být přísný (18,1%) a že autorita závisí na chování a vystupování učitele před třídou (18,1%). Studenti si dále myslí, že učitel by měl být přátelský (14,9%) ve vztahu k žákům, spravedlivý (14,9%), milý a hodný (14,9%) a tím si získá autoritu u žáků. Na dalším místě se umístil přístup učitele k žákům (13,8%).

Jedním z cílů učitele je motivovat své žáky při výuce. Je důležité, aby žáci při hodině spolupracovali s učitelem a učitel by měl výuku udělat zajímavou, aby si žáci odnesli z hodiny co nejvíce nových poznatků.

Tab.6 Zájem a motivace žáka učitelem při výuce

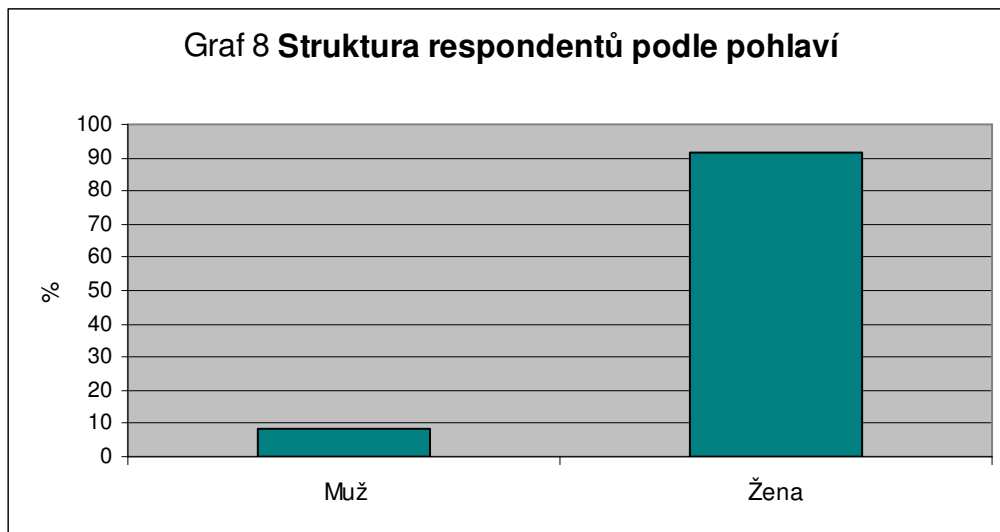
Motivace žáka učitelem	Celkem	Celkem %
Zajímavý výklad	23	24,5
Výklad s příklady z vlastní zkušenosti	18	19,1
Učitel umí vysvětlit probíranou látku	18	19,1
Vtipná forma výkladu	17	18,1
Zpestření hodiny-hry,doplňovačky	16	17
Zapojení žáků do výuky	8	8,5
Učitele musí hodina bavit	7	7,4
Rozcvičky, aktuality, zajímavosti	6	6,4
Odměna za aktivitu - jedničky, plusy	6	6,4
Osobnost učitele, jeho vystupování	5	5,3
Ničím	4	4,3

Studenty dokáže nejvíce zaujmout a motivovat při výuce zajímavý výklad a to celkem 24,5% z nich. Mezi další časté odpovědi patřily: výklad s příklady z vlastní zkušenosti učitele (19,1%), učitel umí vysvětlit probíranou látku, naučí (19,1%), učitel podá výklad vtipnou formou (18,1%) nebo výuka obsahuje hry, doplňovačky, křížovky, přesmyčky atd.(17%). 4,3% respondentů odpovědělo, že je učitel ničím nemotivuje ani nezaujme.

5.1.3. Charakteristika respondentů

V tomto okruhu se nacházejí demografické otázky týkající se studentů.

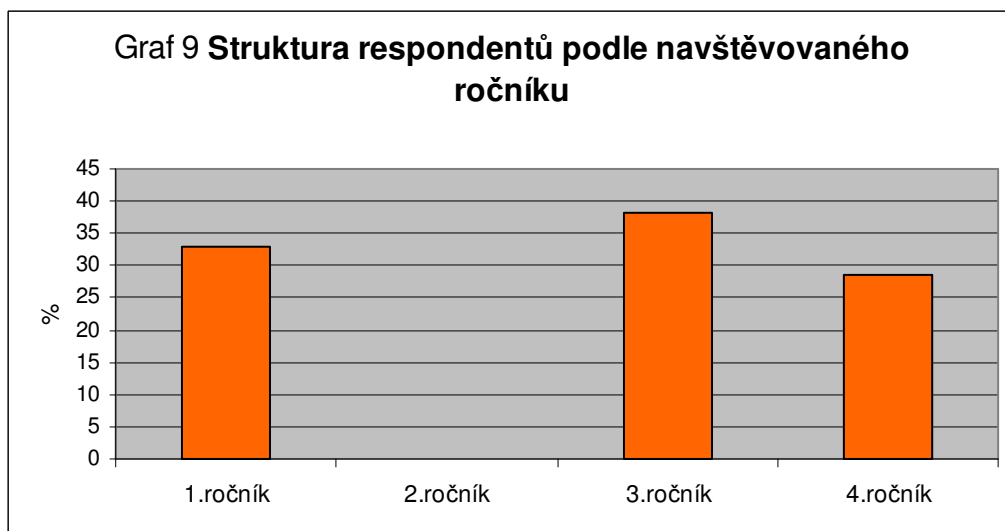
Studenty lze rozlišit podle pohlaví.

Zdroj: vlastní

Z celkového počtu devadesáti čtyř studentů tvoří téměř 92% dívky a 8% chlapci.

Studenti byli rozlišeni podle navštěvovaného ročníku.

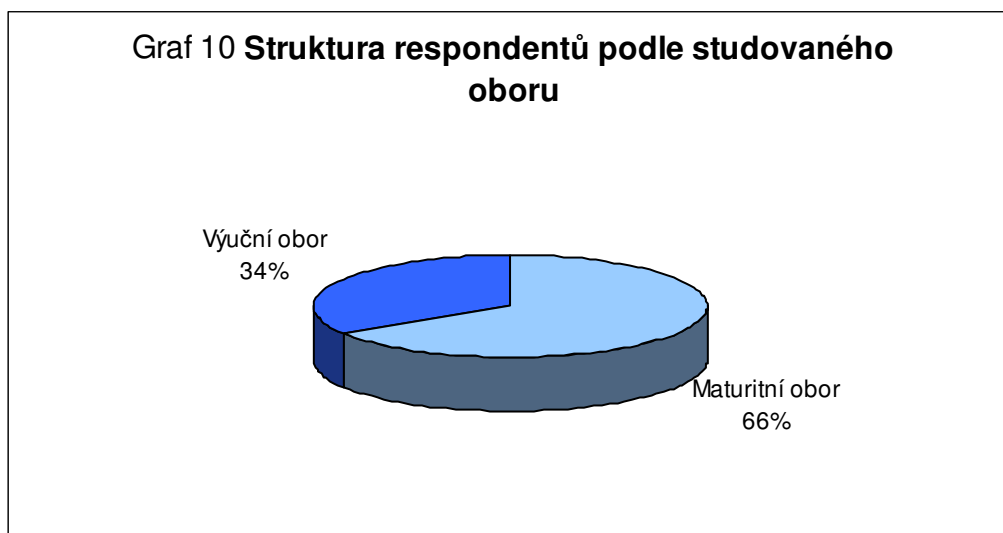

Zdroj: vlastní

Nejčastěji dotazník vyplnili studenti ze 3.ročníku (38,3%), dále z 1. ročníku

(33%) a 4.ročníku (28,7%). Z 2.ročníku nebyl nikdo osloven.

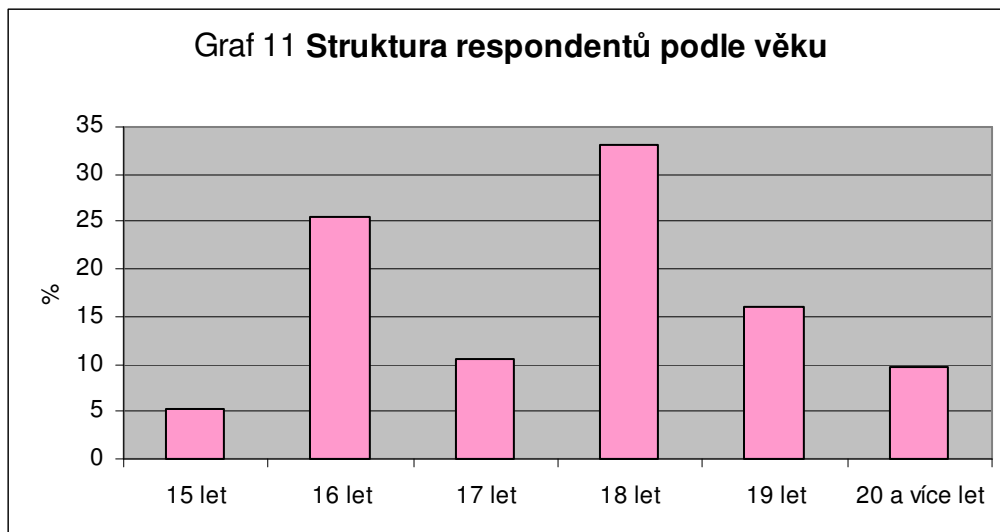
Na této škole jsou dva obory maturitní (čtyřleté) a jeden obor výuční (tříletý).

Zdroj: vlastní

Údaje ukázaly, že 66% dotázaných studuje maturitní obor a zbylých 34% navštěvuje tříletý výuční obor.

Věk žáků se pohybuje od 15ti let do 23let.

Zdroj: vlastní

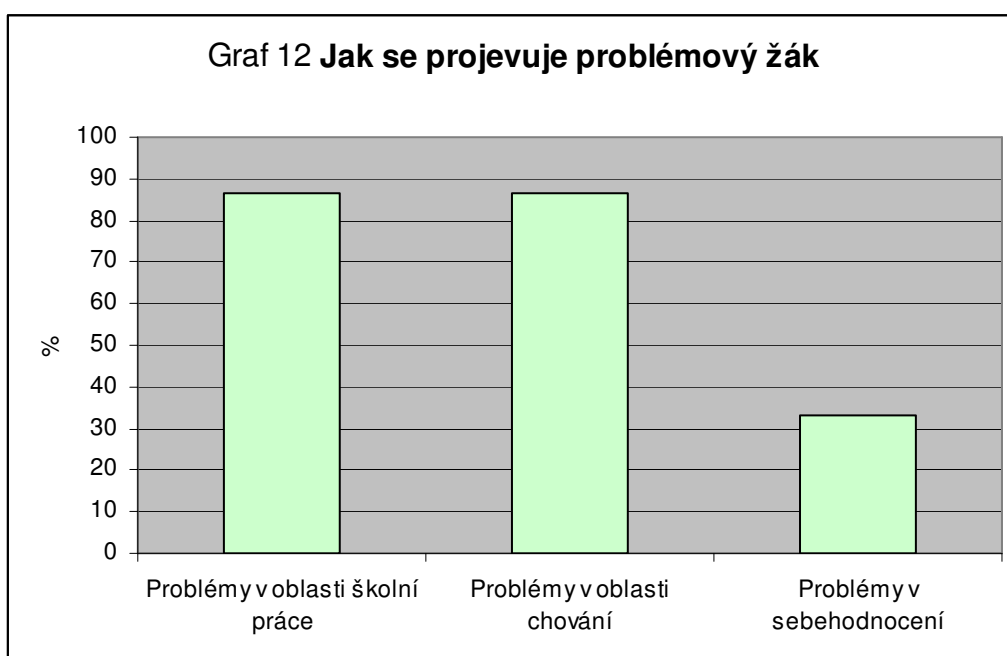
Dotazník byl vyplněn nejčastěji studenty, kterým bylo 18 let (33%), druhou nejpočetnější skupiny tvořili studenti věku 16 let (25,5%), dále studenti věku 19 let (16%) a 17 let (10,6%). Je zajímavé, že školu navštěvují i žáci starší 20ti let (9,6%). Nejmenší skupinku tvořili žáci ve věku 15 let (5,3%).

5.2. Dotazník pro učitele

5.2.1. Problémový žák z pohledu učitelů

Smyslem tohoto okruhu bylo odhalit a určit problémového žáka a charakterizovat hlavní skupiny problémů.

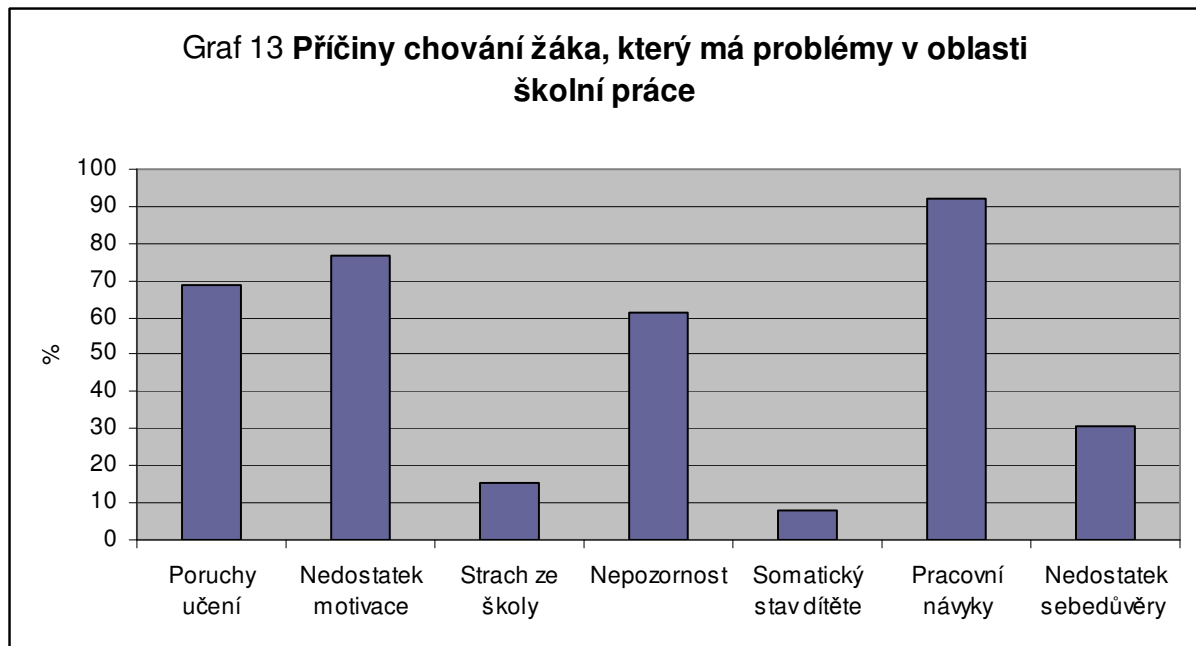
Tato otázka se zaměřuje na definování problémového žáka. Každý učitel si pod pojmem problémový žák představí jiného žáka a každý z těchto studentů může mít problémy v různých oblastech.

Zdroj: vlastní

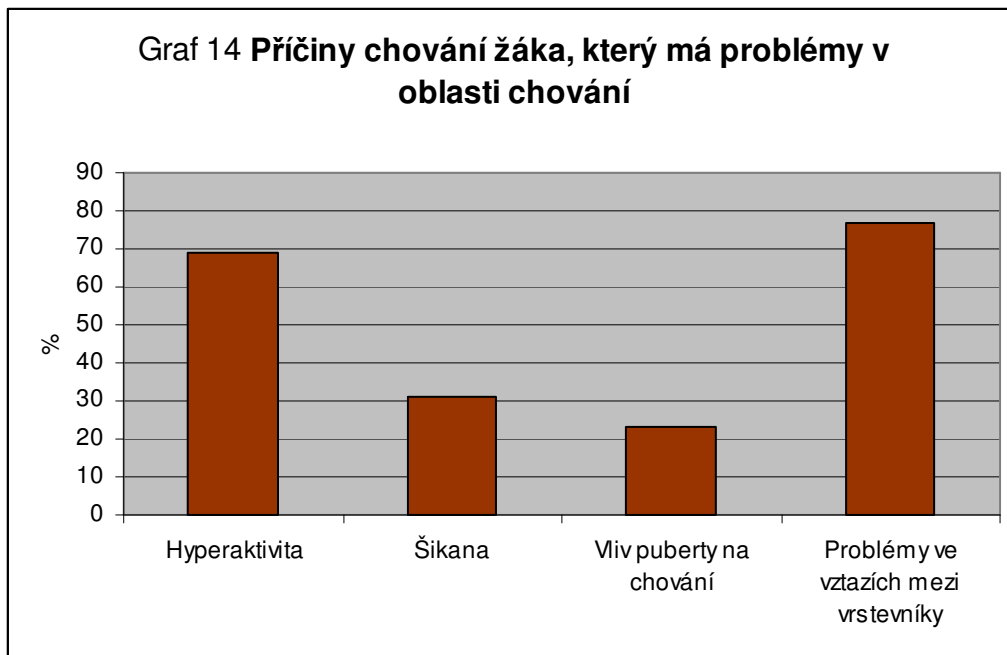
Učitelé nejčastěji uváděli, že studenti mají problémy v oblasti školní práce a vztahu k povinnostem (86,7%) a problémy v oblasti chování (86,7%). 33,3% dotázaných učitelů zaškrtnulo v dotazníku, že problémový žák má problémy v sebehodnocení a citovém prožívání.

Následující otázka zjišťuje konkrétní příčiny chování daného problémového žáka. Cílem je určit příčinu nevhodného chování studenta.

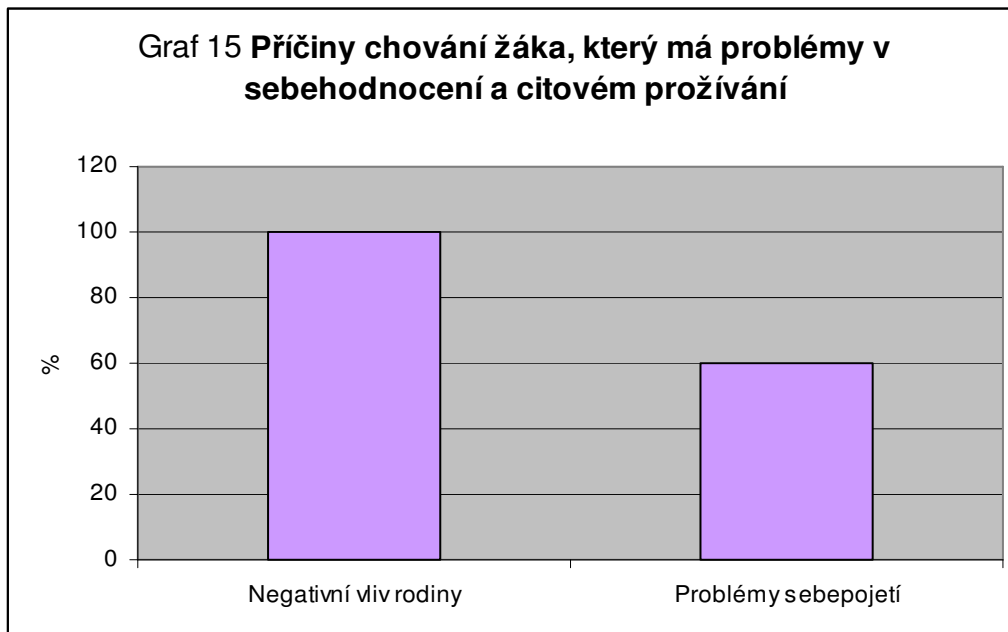
Zdroj: vlastní

Přesně 13 respondentů si myslí, že studenti mají problémy v oblasti školní práce a vztahu k povinnostem. Asi 92,3% učitelů si myslí, že pokud mají žáci problémy v oblasti školní práce a vztahu k povinnostem, můžou za to pracovní návyky, tzn. problematická rodina. Jako druhou příčinu nevhodného chování žáka učitelé uváděli nedostatek motivace studenta (76,9%). Následují poruchy učení žáka (69,2%), nepozornost (61,5%) nebo nedostatek sebedůvěry (30,8%). Minimálně učitelé uváděli příčinu problémového chování strach ze školy (15,4%) a somatický stav dítěte, tzn. chronická onemocnění (7,7%).

Zdroj: vlastní

Přesně 13 respondentů si myslí, že mají studenti problémy v oblasti chování. Z grafu 14 je zřejmé, že pokud mají žáci problémy v oblasti chování, můžou za to problémy mezi vrstevníky (76,9%). 69,2% učitelů odpovědělo v dotazníku, že příčinou nevhodného chování žáka je hyperaktivita. Na dalších místech se umístila šikana (30,8%) a vliv puberty na žáka (23,1%).

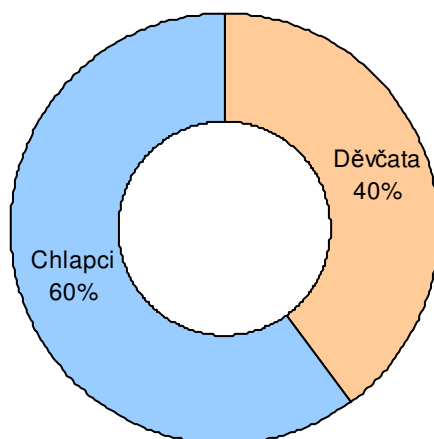

Zdroj: vlastní

Přesně 5 respondentů si myslí, že studenti mají problémy v sebehodnocení a citovém prožívání. Všichni učitelé (100%) z celkových 5ti respondentů uvádí, že příčinou nevhodného chování žáka je negativní vliv rodiny a 60% učitelů si myslí, že žáci mají problémy seberejetí (úzkost, strach, smutek, deprese).

Dále nás zajímalo, zda učitelé častěji vnímají jako problémové chlapce či děvčata.

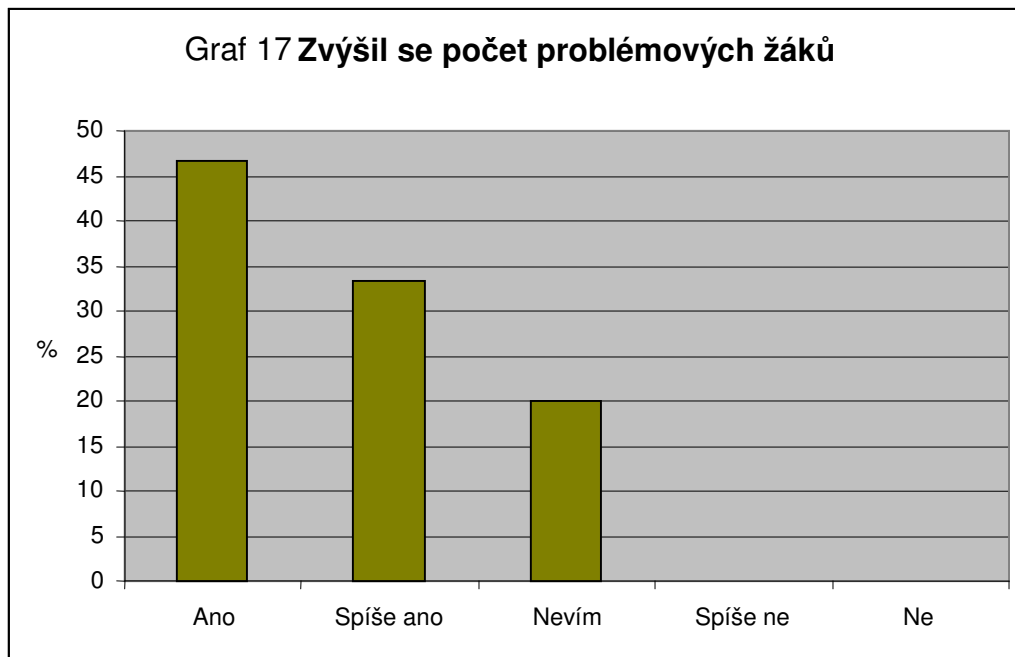
Graf 16 S kým se učitelé častěji setkávají jako s problémovými žáky

Zdroj: vlastní

Z celkového počtu 15ti odpovědí dotazovaní častěji označovali chlapce (60%) jako problémové. S děvčaty jako s problémovými se setkávají učitelé méně (40%).

V dotazníku se zjišťovalo, zda si učitelé myslí, že se počet problémových žáků v dnešní době zvýšil oproti minulým rokům a pokud ano, tak proč se tak děje.

Zdroj: vlastní

Z grafu 17 vyplývá, že více než tři čtvrtiny dotázaných (80%) si myslí, že se počet problémových žáků v dnešní době zvýšil oproti minulým letům. Zbýlých 20% neví. Nikdo neuvedl, že se nezvýšil počet problémových žáků.

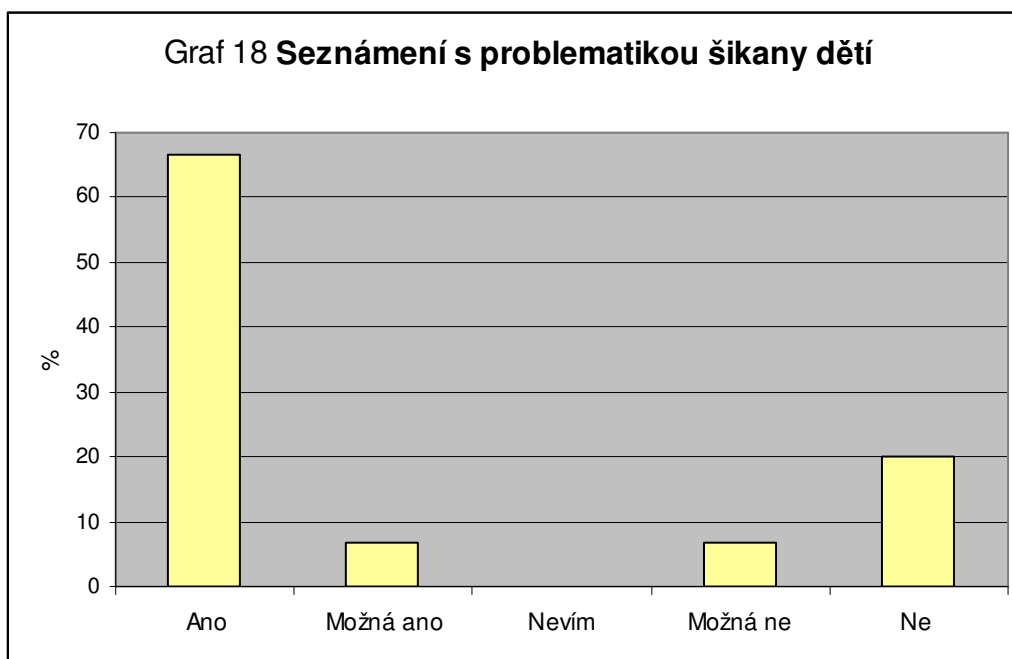
Tab. 7 Proč se zvýšil počet problémových žáků

Proč se zvýšil počet problémových žáků	Celkem	Celkem %
Citová deprivace žáků	1	8,3
Vliv rodiny - nedostatek času na děti, méně důsledná výchova, velká pracovní zátěž rodičů	12	100
Sociální vlivy - společnost, vrstevníci	3	25
Chyba v učiteli - nedostatečná autorita, chybějící tolerance	1	8,3

Z celkových 12ti kladných odpovědí učitelé uváděli většinou více důvodů, proč se zvyšuje počet problémových žáků. Jako důvod, proč se zvýšil počet problémových žáků, všichni učitelé uvedli vliv rodiny (100%) – nedostatek času na děti, méně důsledná výchova, velká pracovní zátěž rodičů, přibývá dětí z neúplných rodin. Na druhém místě se umístily sociální vlivy (25%), které mají neblahý vliv na děti. Na dalších místech se shodně umístily důvody jako citová

deprivace žáků (8,3%) nebo chyba v učiteli (8,3%) - nedostatečná autorita, chybějící tolerance.

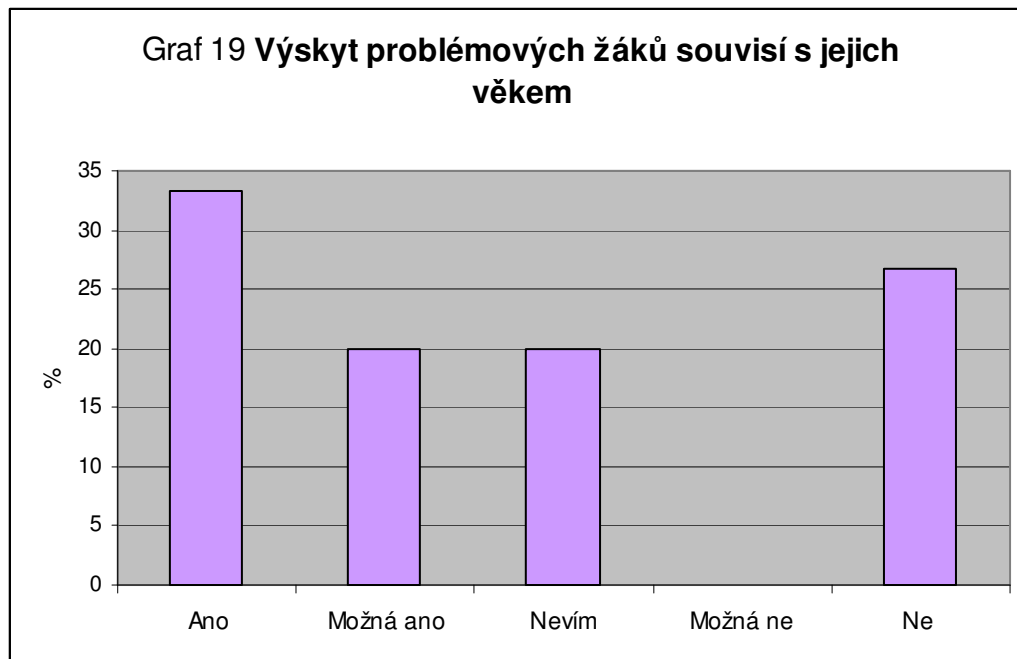
Je důležité, aby učitelé byli seznámeni s literaturou týkající se šikany. Toto téma je v dnešní době velice aktuální a často se o něm mluví v různých médiích. S touto literaturou se mohou seznámit sami a nebo na doporučení výchovného poradce či ředitele školy.

Zdroj: vlastní

Přibližně 67% respondentů odpovědělo, že bylo seznámeno s literaturou týkající se šikany dětí a asi 7% dotazovaných možná. 26,7% učitelů uvedlo, že možná nebo určitě nebylo seznámeno s danou problematikou. Nikdo neodpověděl, že neví.

Cílem této otázky je zjištění názoru učitele ohledně věku problémového žáka. Zajímalo nás, zda má puberta vliv na chování žáků.

Zdroj: vlastní

Jak z grafu 19 vyplývá, největší počet respondentů (53,3%) si myslí, že počet problémových žáků souvisí s pubertou. Naopak 27% si myslí, že toto vývojové období nezávisí na výskytu problémových žáků. Učitelé často uváděli (20%), že neví jestli to spolu souvisí.

5.2.2. Autorita učitelů

Cílem druhého okruhu je zjištění vlastností vhodných a nevhodných pro výkon učitelského povolání a zjištění názorů na autoritu.

Tato otázka se ptá respondentů učitelů, jaké vlastnosti jsou, podle jejich mínění, pro učitele nezbytné a jaké naopak nežádoucí.

Tab. 8 **Vlastnosti učitele, které by měl mít**

Pozitivní vlastnosti učitele	Celkem	Celkem %
Trpělivost	11	24,4
Spravedlivý	9	20
Znalosti v oboru	4	8,9
Tolerance	4	8,9
Empatie	4	8,9
Důsledný	4	8,9
Přísnost	3	6,7
Pečlivost	1	2,2
Zodpovědnost	1	2,2
Kladný vztah k žákům	1	2,2
Rázný	1	2,2
Naslouchat žákům	1	2,2
Odborný růst	1	2,2
Autoritativní typ	1	2,2

Učitelé nejčastěji jmenovali vlastnosti vhodné pro učitele např. měl by být trpělivý (24,4%), spravedlivý (20%), měl by mít znalosti v oboru (8,9%), tolerantní (8,9%), empatický (8,9%), důsledný (8,9%), přísný (6,7%). Alespoň jeden z respondentů uvedl vlastnosti: pečlivý (2,2%), zodpovědný (2,2%), kladný vztah k žákům (2,2%), rázný (2,2%), umět naslouchat žákům (2,2%), odborný růst (2,2%) a autoritativní (2,2%).

Tab. 9 **Vlastnosti učitele, které by neměl mít**

Negativní vlastnosti učitele	Celkem	Celkem %
Netrpělivý	8	17,8
Zaujatý	7	15,6
Agresivní	5	11,1
Nadřazený	4	8,9
Nezodpovědný	3	6,7
Nedůsledný	3	6,7
Lhostejný	3	6,7
Nedbalý	2	4,4
Arogantní	2	4,4
Náladový	2	4,4
Neochotný	2	4,4
Mstivý	1	2,2
Nervózní	1	2,2
Prchlivý	1	2,2
Sebestředný	1	2,2

Respondenti si myslí, že učitelé by neměli mít vlastnosti např. netrpělivý (17,8%), zaujatý (15,6%), agresivní (11,1%), nadřazený (8,9%), nezodpovědný (6,7%), nedůsledný (6,7%), lhostejný (6,7%). V menšině se vyskytly také negativní vlastnosti jako jsou nedbalý (4,4%), arogantní (4,4%), náladový (4,4%), neochotný (4,4%), mstivý (2,2%), nervózní (2,2%), prchlivý (2,2%) nebo sebestředný (2,2%).

Další otázka v dotazníku se týká autority učitele. Respondenti se měli zamyslet a napsat jak a čím si učitel získá autoritu.

Tab. 10 **Jak a čím by si měl učitel získat autoritu**

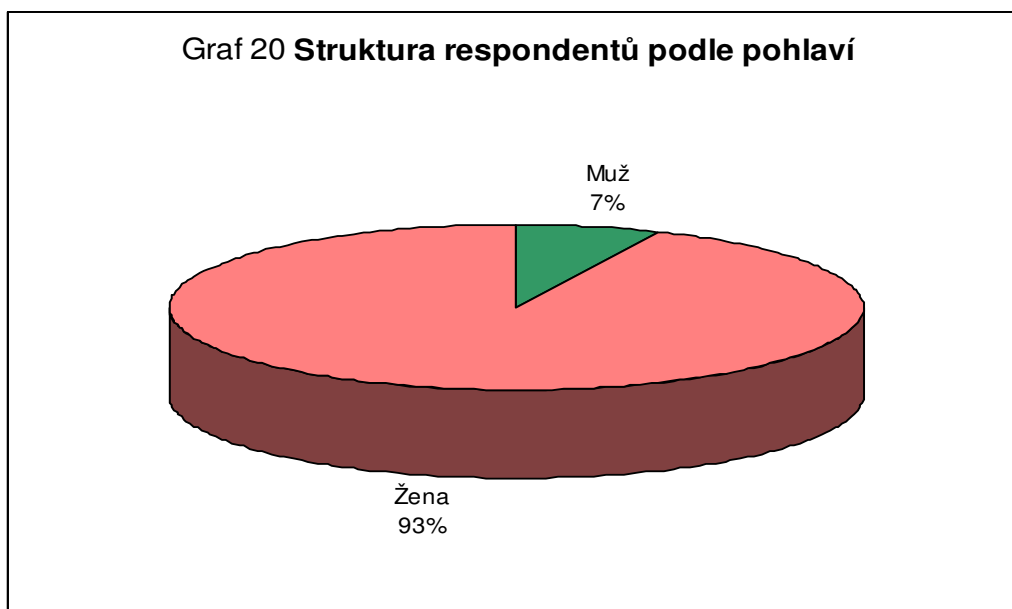
Autorita učitele	Celkem	Celkem %
Znalosti	10	66,7
Metody, organizace, vedení hodiny	8	53,3
Jednání, vystupování	4	26,7
Důslednost	2	13,3
Respektovat žáky	2	13,3
Vstřícnost	1	6,7
Motivace	1	6,7
Naslouchat	1	6,7
Pomáhat	1	6,7

Autoritu by si měl učitel získat svými znalostmi (66,7%), metodami, organizací výuky, vedením hodiny (53,3%), jednáním, vystupováním (26,7%), důsledností (13,3%), respektováním žáků (13,3%), vstřícností (6,7%), motivací žáků (6,7%), naslouchat žákům (6,7%) a pomáhat žákům (6,7%).

5.2.3. Charakteristika respondentů

V třetím okruhu se nacházejí demografické otázky určené pro učitele.

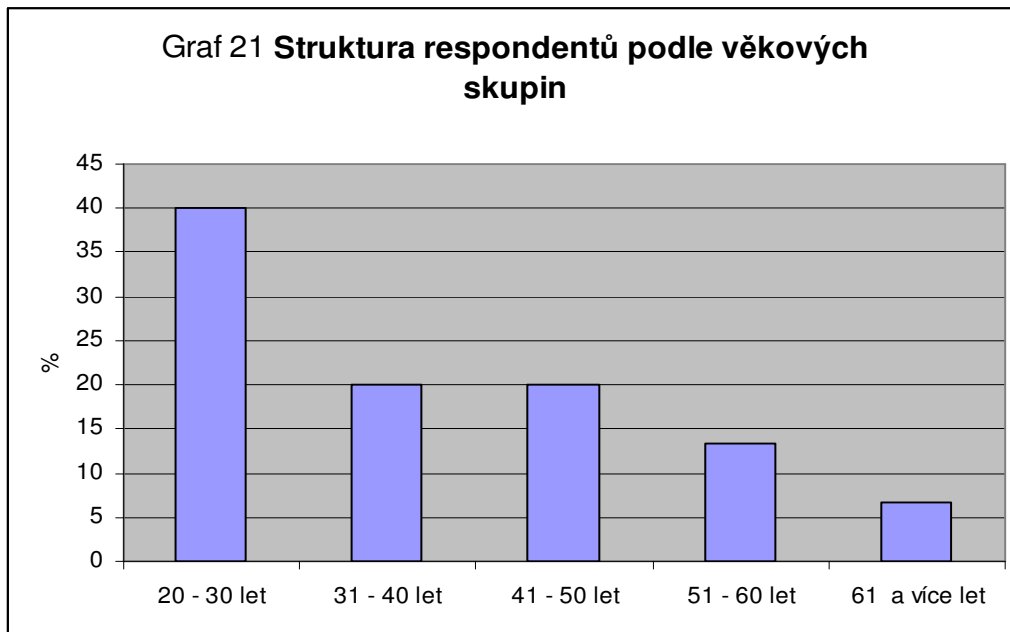
Respondenty lze rozlišit podle pohlaví.

Zdroj: vlastní

Z celkového počtu 15ti respondentů tvoří 93,3% ženy a 6,7% muži.

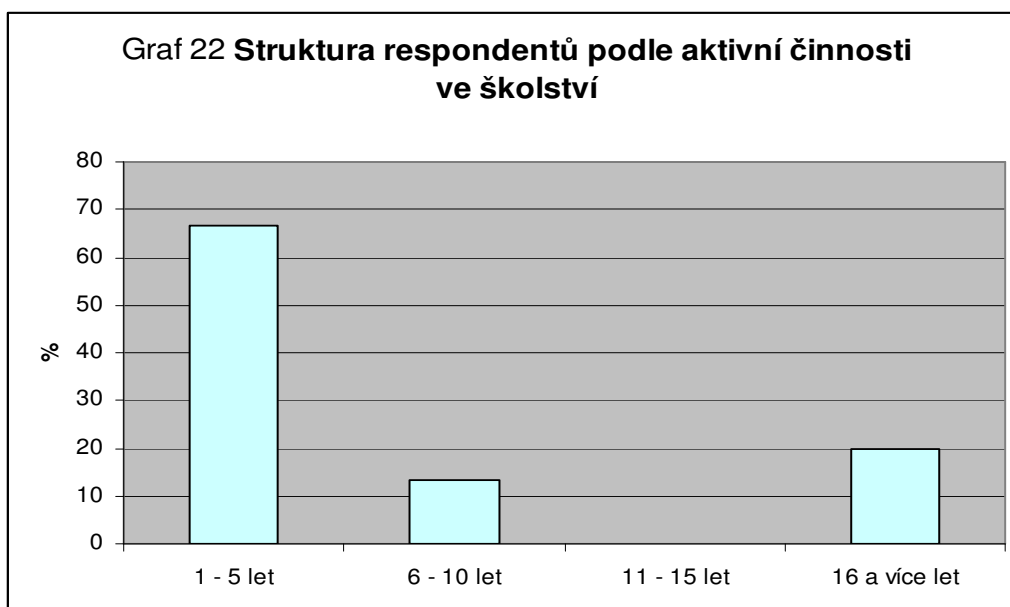
Respondenty lze začlenit do věkových skupin.

Zdroj: vlastní

Soukromá střední škola Maja zaměstnává převážně mladé učitele, kterým je mezi 20 a 30 lety (40%). Počet učitelů v rozmezí 31 až 40 let a 41 až 50 let je shodný (20%). Méně učitelů (13,3%) je ve věku 51 až 60 let. A nejméně je učitelů nad 61 let (6,7%).

Učitelé byli zařazeni podle toho, jak dlouho pracují ve školství.

Zdroj: vlastní

Na této škole převažují učitelé, kteří působí ve školství teprve 1 až 5 let a to 66,7% z nich. 20% učitelů má učitelskou praxi 16 a více let. A zbylých 13,3% pracují jako učitelé v rozmezí 6 až 10 let. Nikdo nepracuje jako učitel 11 až 15 let.

Cílem bylo zjištění aprobace učitelů.

Tab.11 **Aprobace učitelů**

Aprobace	Celkem	Celkem %
Český jazyk, německý jazyk	1	6,7
Německý jazyk	1	6,7
Matematika	1	6,7
Český jazyk, občanská nauka	1	6,7
Ekonomie	1	6,7
Občanská nauka, chemie	1	6,7
Tělesná výchova, zeměpis, německý jazyk	1	6,7
Český jazyk, dějepis	1	6,7
Anglický jazyk	1	6,7
Psychologie, zdravotní péče, občanská nauka	1	6,7
Žádná	5	33,3

Škola, na které byl prováděn výzkum, se řadí mezi menší, a proto se zde jednotlivé aprobace učitelů příliš neopakují. Zajímavé je, že 33,3% učitelů nemá žádnou aprobaci.

Učitelé byli rozčleněni podle nejvyššího dosaženého vzdělání.

Tab. 12 **Struktura respondentů podle dosaženého vzdělání.**

Dosažené vzdělání	Celkem	Celkem %
Úplné vysokoškolské pedagogické	8	53,3
Nedokončené vysokoškolské pedagogické	0	0
Úplné vysokoškolské jiného směru	2	13,3
Úplné střední pedagogické	0	0
Úplné střední jiného směru	5	33,3

Více než polovina (53,3%) učitelů na střední škole Maja mají úplné vysokoškolské pedagogické vzdělání. 33,3% učitelů má pouze úplné střední vzdělání jiného směru než pedagogického. A 13,3% z nich vystudovalo vysokou školu jiného směru.

6. ZÁVĚR

Tato bakalářská práce se snaží o pohled do složité problematiky projevů a příčin nevhodného chování žáků při vyučování.

Na základě provedeného výzkumu lze charakterizovat problémového jedince jako studenta, který má nejčastěji problémy v oblasti chování a v oblasti školní práce a vztahu k povinnostem. Počet problémových žáků neustále roste. Problémový jedinec je agresivní, neukázněný, provozuje šikanu, na jeho chování může mít vliv i puberta. Na jeho chování se odráží nedostatečná funkce rodiny. Dítě není dostatečně motivováno, což se projevuje na prospěchu žáka.

Pro pozitivní ovlivňování chování žáků by u vyučujícího měly být zastoupeny vlastnosti jako spravedlnost a trpělivost, v tom se shodují jak studenti tak učitelé. Naopak vlastnosti nevhodné u vyučujícího jsou zaujatost a agresivita. Tady se názory obou stran také shodují. U autority učitele se názory studentů a učitelů rozcházejí. Studenti si myslí, že učitel si získá autoritu svou přísností a chováním, vystupováním. Naopak učitelé věří, že autoritu si u žáků získají svými znalostmi, metodami, organizací a vedením hodiny.

Výsledky šetření mě nabádají k tomu, abych ve své současné a budoucí pedagogické praxi přistupovala k řešení kázeňských problémů velice citlivě a zodpovědně.

SEZNAM LITERATURY

- [1] VALIŠOVÁ, A. a kol. *Autorita ve výchově*. 1.vyd. Praha: Karolinum, 1999. ISBN 80-7184-857-3.
- [2] ČÁP, J. *Psychologie pro učitele*. 2.vyd. Praha: SPN, 1980. ISBN 14-255-83.
- [3] MARTIN, M., WALTMANOVÁ-GREENWOODOVÁ, C. *Jak řešit problémy dětí se školou*. 1.vyd. Praha: Portál, 1997. ISBN 80-7178-125-8.
- [4] FONTANA, D. *Psychologie ve školní praxi*. 1.vyd. Praha: Portál, 1997. ISBN 80-7178-063-4.
- [5] VÁGNEROVÁ, M. *Psychologie problémových dětí a mládeže*. 1.vyd. Liberec: TUL, 2000. ISBN 80-7083-369-6.
- [6] VÁGNEROVÁ, M. *Komplexní problematika školního neprospěchu*. 2.vyd. Liberec: TUL, 1996. ISBN 80-7083-174-X.
- [7] ELLIOTT, J., PLACE, M. *Dítě v nesnázích*. 1.vyd. Praha: Grada Publishing, 2002. ISBN 80-247-0182-0.
- [8] SVOBODA, M., KREJČÍŘOVÁ, D., VÁGNEROVÁ, M. *Psychodiagnostika dětí a dospívajících*. 1.vyd. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-545-8.
- [9] RYBIAŘOVÁ, D. *Problémoví žáci z pohledů dnešních učitelů*. 1.vyd. Liberec 2004.
- [10] GAVORA, P. *Úvod do pedagogického výzkumu*. 1.vyd. Brno: Paido, 2000. ISBN 80-85931-79-6.

SEZNAM TABULEK

Tab. 1: Komu se studenti svěřují s problémy ve škole	43
Tab. 2 : Jak učitelé zohledňují své žáky s poruchou učení	47
Tab. 3: Vlastnosti učitele, které by měl mít	48
Tab. 4: Vlastnosti učitele, které by neměl mít	49
Tab. 5: Jak a čím by si měl učitel získat autoritu	50
Tab. 6: Zájem a motivace žáka učitelem při výuce	51
Tab. 7: Proč se zvýšil počet problémových žáků	60
Tab. 8: Vlastnosti učitele, které by měl mít	63
Tab. 9: Vlastnosti učitele, které by neměl mít	64
Tab. 10: Jak a čím by si měl učitel získat autoritu	64
Tab. 11: Aprobace učitelů	67
Tab. 12: Struktura respondentů podle dosaženého vzdělání	67

SEZNAM GRAFŮ

Graf 1: Počet problémových žáků ve třídě	42
Graf 2: Oblasti, ve kterých mají žáci problémy	43
Graf 3: Šikana ve škole	44
Graf 4: Drogová závislost ve škole	44
Graf 5: Puberta negativně ovlivňuje chování žáků	45
Graf 6: Žák je dyslektik, dysortografik, dysgrafik, dyskalkulik	46
Graf 7: Učitelé zohledňují poruchu učení žáka	46
Graf 8: Struktura respondentů podle pohlaví	52
Graf 9: Struktura respondentů podle navštěvovaného ročníku	52
Graf 10: Struktura respondentů podle studovaného oboru	53
Graf 11: Struktura respondentů podle věku	54
Graf 12: Jak se projevuje problémový žák	55

Graf 13: Příčiny chování žáka, který má problémy v oblasti školní práce	56
Graf 14: Příčiny chování žáka, který má problémy v oblasti chování	57
Graf 15: Příčiny chování žáka, který má problémy v sebehodnocení a citovém prožívání	58
Graf 16: S kým se učitelé častěji setkávají jako s problémovými žáky	59
Graf 17: Zvýšil se počet problémových žáků	60
Graf 18: Seznámení s problematikou šikany dětí	61
Graf 19: Výskyt problémových žáků souvisí s jejich věkem	62
Graf 20: Struktura respondentů podle pohlaví	65
Graf 21: Struktura respondentů podle věkových skupin	66
Graf 22: Struktura respondentů podle aktivní činnosti ve školství	66

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha 1: Dotazník pro studenty (3 strany)

Příloha 2: Dotazník pro učitele (3 strany)

DOTAZNÍK pro studenty

1) Kolik žáků si myslíš, že je ve třídě problémových? (zakroužkuj)

0 (žádný) 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 (žáků)

Do jaké oblasti by si je zařadil: (možno zaškrtnout více odpovědí)

- problémy v oblasti školní práce a vztahu k povinnostem
- problémy v oblasti chování
- problémy v sebehodnocení a citovém prožívání

2) Pokud budeš mít ve škole problémy (s učením, se spolužáky, s učiteli,...), komu se svěříš? (možno zaškrtnout více odpovědí)

- rodičům
- sourozenci
- třídní učitelce
- oblíbenému učiteli
- kamarádům (kamarádce, kamarádovi)
- spolužákovi (spolužačce)
- nikomu
-

3) Jaké vlastnosti by měl a neměl mít učitel? A proč?

- měl (uved' min. 3 vlastnosti).....
.....
- neměl (uved' min. 3 vlastnosti).....

4) Jak a čím by si měl učitel získat autoritu?

.....

.....

.....

.....

5) Setkal jsi se ve škole:

	ANO	NE
• s šikanou	☐	☐
• s drogovou závislostí	☐	☐

6) Myslíš si, že puberta negativně ovlivňuje chování žáků?

- ANO SPÍŠE ANO NEVÍM SPÍŠE NE NE

7) Jsi dyslektik, dysortografik, dysgrafik nebo dyskalkulik?

- ANO NE

Pokud ano, zohledňují tuto poruchu tvoji učitelé?

- ANO SPÍŠE ANO NEVÍM SPÍŠE NE NE

A jakým způsobem ji zohledňují?

.....

.....

.....

.....

8) Čím tě učitel dokáže nejvíce zaujmout a motivovat při výuce?

.....

.....

.....

Statistické otázky:

9) Tvé pohlaví

muž žena

10) Jsi studentem jakého ročníku?

- 1. ročník
- 2. ročník
- 3. ročník
- 4. ročník

11) Na této škole studuješ:

- maturitní obor
- výuční obor

12) Tvůj věk

- 15 let
- 16 let
- 17 let
- 18 let
- 19 let
- 20 a více let

DOTAZNÍK pro učitele

1) Jak se podle Vašeho názoru projevuje problémový žák?

- problémy v oblasti školní práce a vztahu k povinnostem
- problémy v oblasti chování
- problémy v sebehodnocení a citovém prožívání

2) Co je nejčastější příčinou chování problémového žáka? (možno zaškrtnout více odpovědí)

Problémy v oblasti školní práce a vztahu k povinnostem.

- Poruchy učení
- Nedostatek motivace
- Strach ze školy
- Nepozornost
- Somatický stav dítěte (chronická onemocnění)
- Pracovní návyky (problematická rodina)
- Nedostatek sebedůvěry

Problémy v oblasti chování.

- Hyperaktivita
- Šikana
- Vliv puberty na chování
- Problémy ve vztazích mezi vrstevníky

Problémy v sebehodnocení a citovém prožívání

- Negativní vliv rodiny (citová deprivace, týrání dětí)

- Problémy sebepojetí (úzkost, strach, smutek, deprese)

3) Dle Vašich zkušeností se častěji setkáváte s chlapci jako problémovými žáky nebo s děvčaty.

chlapci děvčata

4) Myslíte si, že se v dnešní době počet problémových žáků zvýšil?

ANO SPÍŠE ANO NEVÍM SPÍŠE NE NE

A proč?.....

.....

5) Jaké vlastnosti by měl a neměl mít učitel?

- měl (uved'te min. 3 vlastnosti).....

.....

- neměl (uved'te min. 3 vlastnosti).....

.....

6) Jak a čím by si měl učitel získat autoritu?

.....

.....

.....

7) Byl(a) jste seznámen(a) s literaturou týkající se problematiky šikany dětí, tzn. přečetl(a) jste knihu o dané problematice?

ANO MOŽNÁ ANO NEVÍM MOŽNÁ NE NE

8) Myslíte si, že výskyt problémových žáků souvisí s jejich věkem?

ANO MOŽNÁ ANO NEVÍM MOŽNÁ NE NE

Statistické otázky:

9) Vaše pohlaví

muž žena

10) Váš věk

- 20 - 30 let
- 31 – 40 let
- 41 – 50 let
- 51 – 60 let
- 61 a více let

11) Doba aktivní činnosti ve školství

- 1 – 5 let
- 6 – 10 let
- 11 – 15 let
- 16 a více let

12) Vaše aprobace

.....

13) Dosažené vzdělání

- úplné vysokoškolské pedagogické
- nedokončené vysokoškolské pedagogické
- úplné vysokoškolské jiného směru
- úplné střední pedagogické
- úplné střední jiného směru